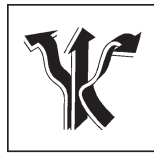

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 50 (3–2016)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2016

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Курко М. Н., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Мелков Ю. О., д-р філос. наук, доц., Піляєв І. С., д-р політ. наук, Попов В. Ж., д-р іст. наук, проф., Сурмін Ю. П., д-р соціол. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Гаркуша В. С., канд. юрид. наук, доцент, Демченко С. Ф., д-р юрид. наук, Джунь В. В., д-р юрид. наук, проф., Ковальська В. В., д-р юрид. наук, ст. наук. співр., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Курко М. Н., д-р юрид. наук, проф., Мартиненко О. А., д-р юрид. наук, проф., Муравйов К. В., канд. юрид. наук, доц., Недюха М. П., д-р філос. наук, проф., Подоляка А. М., д-р юрид. наук, проф., Романенко Є. О., д-р наук з держ. упр., доц., Темченко В. І., канд. юрид. наук, доц., Хрис-

тинченко Н. П., канд. юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук, проф., Ярмиш О. Н., д-р юрид. наук, проф.

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Пила В. І., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Сафонова В. Є., д-р екон. наук, Хачатрян Г. Е., д-р екон. наук.

Педагогічні та психологічні науки

Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Юник Д. Г., д-р пед. наук, проф., Кучерявий О. Г., д-р пед. наук, проф., Рижиков В. С., д-р пед. наук, доц., Ельбрехт О. М., д-р пед. наук, доц., Гуменникова Т. Р., д-р пед. наук, доц., Добрянський І. А., д-р пед. наук, проф., заслужений працівник освіти України, Анісімов М. В., д-р пед. наук, проф., Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф., Бучек А. О., д-р психол. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 10 від 28 вересня 2016 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: М. Н. Курко (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 50 (3–2016). — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2016. — 212 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку політології, права і економіки.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” за наказом Міністерства освіти і науки України від 09.03.16 № 241 визнано як фахове видання з політичних наук (дата включення 26.05.10), юридичних наук (дата включення 31.05.11), економічних наук (дата включення 21.11.13).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2016
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2016

ЗМІСТ

ЗВЕРНЕННЯ ДО ЧИТАЧІВ	5	Лебеденко С. Б. Проблема ядерної безпеки на Корейському півострові у зовнішній політиці США	67
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	7	ЮРИДИЧНІ НАУКИ	73
Гула Р. В. “Русский мир” – фантом чи реальність? Аспекти політологічного аналізу	7	Ануфрієв М. І. Адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій в зоні проведення антитерористичної операції	73
Бондар Ю. В. Царське діло	15	Литвиненко В. І. Інтерактивність податкового обміну як механізм ефективності запобігання та протидії корупції в Україні	77
Ткач Д. І. Взаємодія церкви та політики (аналіз угорського досвіду)	23	Подоляка С. А. Особливості методологічного підходу в рамках дослідження прокуратури як суб’єкта адміністративного процесу	83
Гольцов А. Г. Міжнародні регіональні студії: геополітичні аспекти	29	Стасюк С. В. Інформаційний компонент ефективності взаємовідносин правової держави та платників податків	90
Колісниченко Р. М. Економічна складова глобалістичної свідомості у світлі аналізу класифікацій країн світу	36	Беляй О. І. Щодо актуальності розбудови методологічних засад дослідження розвитку інформаційного суспільства та інформаційного законодавства	96
Савойська С. В. Комунікативна політика Фінляндії в якості мовного досвіду для сучасної України	42	Іванов Д. В. Еволюція інституту суспільного телебачення і радіомовлення у Польщі, перспектива майбутніх трансформацій	100
Ткач Д. І., Цибух В. І. Туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку держави (на прикладі досвіду Угорщини та Греції)	48	Ляшенко О. В. Акцесорність поруки за римським правом	104
Ванчев І. В. Концептуальне конституювання прав людини: теоретико-методологічний аспект	53	ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	110
Климков І. І. Електронна демократія та формування ціннісно-сміслових орієнтирів сучасного світу	57	Літвінов О. П., Логвінов Ю. В. Динаміка розвитку транспортного менеджменту і логістики	110
Кметик С. В. Фактори, що сприяють інноваційному розвитку вищої освіти у сучасному світі: парадигмальні особливості	63		

Резнік Н. П. Особливості функціонування вітчизняного біржового товарного ринку у сучасних умовах	115	Братусь Г. А. Методичний підхід до розробки збалансованої оцінки ефективності діяльності сучасних промислових підприємств	165
Баєв В. В. Класифікація медичного туризму в умовах глобалізації міжнародного медичного простору	119	ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ	171
Дубовкіна М. Ю., Зінченко С. Г. Інвестування та синергія в транспортних системах морського порту	126	Sorokin I. I., Chernukha N. M., Yanyuk L. V. <i>Integrity of modern educational environment: response to the challenge of time</i>	171
Слободяник А. М. Сучасний стан похідних фінансових інструментів на світових біржових ринках	130	Bakhov I. S. <i>Theoretical foundations of the university policultural education</i>	176
Бояджиєв Т. І. Теоретичні аспекти формування свідомої поведінки споживача у процесі реалізації товарів та надання послуг	136	Aslanov G. A. <i>Value attitude to health as a priority of successful life self-realization of modern personality</i>	181
Зур'ян О. В. Економічна сутність та класифікація фінансових ризиків	141	Golovach N. V. <i>Pedagogical conditions of successful professional adaptation of students in the process of professional training</i>	187
Котляров В. О. Інвестиційно-інтеграційна діяльність агропромислового комплексу України в сучасних ринкових умовах	147	Zakharova A. S. <i>Special aspects in foreign language professional education of philology students in Ecuador</i>	192
Стефен Сінікієм Азаїкі І. Бідність по-українськи в контексті світової бідності: спільне і особливе	151	Shtroble V. V. <i>Peculiarities of forming preparadness for future psychologists to develop creativity in the consultative interaction by means of training exercises</i>	198
Чжан Лу Економічний пояс Шовкового шляху: історія, розвиток, перспективи	154	Гончаренко Є. Ю. <i>Лексико-граматична концептуалізація ділового мовлення та аспекти перекладу з німецької мови</i>	202
Захожай В. Б., Братусь Г. А. Методичні засади формування стратегії підвищення ефективності діяльності промислових підприємств	159	ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	207

УДК 342.6

М. І. АНУФРІЄВ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 50(3), с. 73–76

Розглядаються питання статусу військово-цивільних адміністрацій, які створені в зоні проведення антитерористичної операції.

У сучасних умовах, коли Україна веде гібридну війну з Російською Федерацією, необхідно було вирішити питання про статус органів місцевого самоврядування в зоні проведення антитерористичної операції. Верховна Рада України 3 лютого 2015 р. прийняла Закон України “Про військово-цивільні адміністрації”, який впорядкував систему органів управління в районах, які не захоплені бойовиками ДНР та ЛНР. Слід зазначити, що державна влада в цих районах була представлена державними адміністраціями, працівники яких практично підтримали сепаратистські настрої місцевого населення, а коли до згаданих районів було введено військові формування Збройних сил України, вони втекли на територію, яка зайнята ворогом. Більшість народних депутатів та депутатів місцевих рад також перейшли на сторону сепаратистів. Таким чином керівництво на місцях було практично відсутнє. Окремі голови місцевих рад відкрито закликали війська Російської

Федерації для того, щоб вони прийшли на землю України.

Прийнятий закон є тимчасовим і, звичайно, має певні недоліки, особливо це стосується адміністративно-правового статусу таких військово-цивільних адміністрацій та деяких інших питань.

Визначимо адміністративно-правовий статус військово-цивільних адміністрацій та інших питань, пов’язаних з їхньою діяльністю, і сформулюємо пропозиції щодо підвищення ефективності їхньої діяльності.

Питання про виокремлення деяких районів Донецької та Луганської областей було поставлене ще на початку агресії Російської Федерації в Україні [1]. Водночас воно не вирішувалося, адже керівництво держави вважало, що як населення, так і особи, які очолювали місцеві державні адміністрації та місцеві ради, зрозуміють, що вони порушують закони України. Проте цього не сталося, почалася війна. Щоб успішно керувати всіма операція-

ми зі звільнення міст і сіл України на Донбасі, було створено антитерористичний центр [2] та прийнято Закон України “Про військово-цивільні адміністрації” [3]. В науковому плані питання щодо військово-цивільних адміністрацій ще не вивчалось, тому ми вперше розглядаємо їх адміністративно-правовий статус.

Військово-цивільні адміністрації, що були створені відповідно до Закону України “Про військово-цивільні адміністрації” [Там само], у своїй діяльності повинні керуватися Конституцією України, Законом України “Про боротьбу з тероризмом” та іншими нормативно-правовими актами.

Основним завданням військово-цивільних адміністрацій у Законі України “Про військово-цивільні адміністрації” (ст. 1) є виконання повноважень місцевих органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування, забезпечення безпеки і правопорядку, забезпечення нормалізації життєдіяльності населення, а також безпосередньої участі у протидії диверсійним виявам і терористичним актам. Крім того, працівники військово-цивільних адміністрацій повинні сприяти недопущенню гуманітарної катастрофи в районі проведення АТО (антитерористична операція).

Водночас є питання щодо статусу військово-цивільних адміністрацій, адже у Законі України визначено, що Військово-цивільні адміністрації – тимчасові державні органи, які діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України.

Проте головами військово-цивільних адміністрацій стають голови районних та обласних державних адміністрацій і, відповідно, вони передаються у підпорядкування Антитерористичного центру.

Згідно зі штатним розписом голови обласних державних адміністрацій та голови районних державних адміністрацій представляють президентську владу на місцях, в областях та районах. При створенні військово-цивільних адміністрацій частина повноважень президентської гілки влади переходить до Антитерористичного центру, який керує військово-цивільними адміністраціями, про-

те у його складі немає фахівців, які б здійснювали подібні повноваження.

У Законі України “Про військово-цивільні адміністрації” [Там само] визначено також, що структуру військово-цивільних адміністрацій населених пунктів у зоні АТО затверджує керівник Антитерористичного центру, який створено при Службі безпеки України. Пропозиції щодо призначення співробітників відповідної військово-цивільної адміністрації надають керівники обласних військово-цивільних адміністрацій. Безпосереднє керівництво військово-цивільними адміністраціями здійснюють їх керівники.

Цікавим є те, що на роботу до штату військово-цивільних адміністрацій приймаються особи за розпорядженням керівництва Антитерористичного центру, але вони працюють під керівництвом керівників обласних військово-цивільних адміністрацій.

Беручи до уваги те, що голови обласних військово-цивільних адміністрацій мають володіти ситуацією на місцях, то, звичайно, вони повинні призначати керівників та інших працівників військово-цивільних адміністрацій. При чому тут Антитерористичний центр?

Цікавим є й те, що керівництво діяльністю обласних військово-цивільних адміністрацій у сфері забезпечення громадського порядку і безпеки здійснює керівник Антитерористичного центру при Службі безпеки України.

Антитерористичний центр у принципі не має в своєму підпорядкуванні відповідних спеціальних підрозділів чи військових загонів. Спочатку треба повернутися до того періоду, коли починалася антитерористична операція. Справді, тоді проведення всіх операцій було покладено на Антитерористичний центр. Водночас на практиці антитерористичний центр не міг здійснювати антитерористичну операцію на території двох областей, не маючи відповідних ресурсів. До антитерористичної операції в той період були залучені: підрозділи Збройних сил України МВС України, СБУ, військовослужбовці Державної прикордонної служби і Національної гвардії України. Всі вони мали пряме підпорядкування своїм міністерствам і ніяк

не підпорядковувались антитерористичному центру чи СБУ. Тож виконувати їхні накази всі зазначені підрозділи не могли. Тому в перші місяці проведення антитерористичної операції було багато втрат та незрозумілих дій.

Пізніше було створено штаб Антитерористичного центру, і представники всіх силових відомств увійшли до цього штабу. При цьому ми можемо констатувати, що Антитерористичний центр тепер виконує консультативні функції. Тоді виникає питання: навіщо його призначення голів районних військово-цивільних адміністрацій.

Згідно з Законом України військово-цивільні адміністрації населених пунктів утворюються в одному або кількох населених пунктах, у яких сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження. Крім того, як вказано в законі, ради або самоусунулися від виконання своїх повноважень, або просто зникли.

Правова норма виписана правильно, але, відповідно до Конституції України, в такому випадку треба оголосити і провести вибори, адже Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” [4] не передбачено випадків самоусунення від виконання своїх повноважень органами місцевого самоврядування.

Окремі дослідники вважають, і небезпідставно, що Законом України “Про військово-цивільні адміністрації” [3] порушено також окремі статті Конституції України. Тобто військово-цивільні адміністрації мають право на відповідній території, за погодженням з Антитерористичним центром при Службі безпеки України, здійснювати такі дії:

- встановлювати обмеження щодо перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без визначених документів;
- тимчасово обмежувати або забороняти рух транспортних засобів і пішоходів на вулицях, дорогах та окремих ділянках місцевості.

Конституція України визначає, що кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування та перебування в громадських

місцях. Крім того, в Конституції України прописано: підрозділи Збройних сил України та інших військових формувань ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свободи громадян.

Такі обмеження можливі лише при введенні, на окремій чи всій території країни, надзвичайного або військового стану відповідно до Закону України “Про правовий режим надзвичайного стану” [5].

У Законі України “Про військово-цивільні адміністрації” є багато недоліків, але напрям його застосування необхідний і правильний. Нині на території Донецької та Луганської областей неможливо провести сесії обласних та районних рад і розробити та затвердити певні організаційні заходи. Тому і був прийнятий згаданий закон, який надав більше повноважень керівництву військово-цивільних адміністрацій

Позитивним моментом є й те, що в умовах, які на сьогодні склалися в згаданих областях, є можливість заміщати державних службовців на місцях, які є сепаратистами або просто втекли і не виконують своїх обов’язків, військовослужбовцями військових формувань, утворених відповідно до законів України.

Отже, нині, коли у країні відбувається дискусія про децентралізацію, коли утворюються об’єднання громад, яким передаються кошти і повноваження на території Донецької та Луганської областей, навпаки, треба вирішувати питання про жорстку централізацію влади, яка б сприяла наведенню порядку та припиненню сепаратистських рухів.

З іншого боку, військово-цивільні адміністрації є органами влади, які можуть допомогти стабілізувати ситуацію в районах, де проводиться антитерористична операція, і центральній владі проводити заходи щодо укріплення влади загалом.

Література

1. Російська збройна агресія проти України (2014–2016) [Електронний ресурс] / Матеріал з Вікі-

педії — вільної енциклопедії. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_%282014%E2%80%942016%29

2. Закон України "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції" від 2 верес-

ня 2014 р. № 1669-VII // ВВР України. — 2014. — № 44. — Ст. 2040.

3. Закон України "Про військово-цивільні адміністрації" від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII // ВВР України. — 2015. — № 13. — Ст. 87.

4. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР // ВВР України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.

5. Закон України "Про правовий режим надзвичайного стану" від 16 березня 2000 р. № 1550-III // ВВР України. — 2000. — № 23. — Ст. 176.

Визначено, що подібні державні органи ще не створювалися в незалежній Україні, але ситуація на сході України спонукала до їх створення. Проаналізовано питання діяльності таких формувань і визначено недоліки у їхній діяльності, а також запропоновано окремі шляхи усунення недоліків.

It was determined that these public authorities are not yet established in independent Ukraine, but the situation in eastern Ukraine led to their creation. The analysis of these issues was done and shortcomings in their activities were identified, and some ways to eliminate imperfections were suggested.

Определено, что подобные государственные органы еще не создавались в независимой Украине, но ситуация на востоке Украины побудила к их созданию. Проанализированы вопросы деятельности таких формирований и определены недостатки в их деятельности, а также предложено отдельные пути устранения недостатков.

Надійшла 30 серпня 2016 р.

ІНТЕРАКТИВНІСТЬ ПОДАТКОВОГО ОБМІНУ ЯК МЕХАНІЗМ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 50(3), с. 77–82

Проведене дослідження функціонально-організаційної форми автоматичного обміну податковою інформацією на міжнародному рівні дало змогу, по-перше, глибше дослідити теоретичне значення та практичне функціонування механізмів протидії корупції і, по-друге, визначити основні напрями реформування органів ДФС України щодо виявлення схем ухилення від оподаткування та реалізації основних антикорупційних завдань.

Реформування органів державної влади України логічно поєдналося зі змінами у свідомості громадян, коли індекс сприйняття корупції поступово зменшується. Гідність та самоповага українців відкрили двері до асоціювання свого внутрішнього бачення з основними пріоритетами європейського суспільства, коли високий рівень життя людини обумовлюється її природним правом як найвищої соціальної цінності. Розвиток інформаційного суспільства у ХХІ ст. характеризується тим, що інформація із “сировини”, яку оброблювали перед використанням, перетворюється у знання, тобто набуває людського виміру. Їй стає притаманний динамізм, інтерактивність залежно від значення у задоволенні різноманітних реальних потреб тих чи інших суб’єктів соціально неоднорідного суспільства. Саме тому все частіше пропозиції можновладців щодо вирішення “питання” наштотуються на вперте українське “ні”.

Однак, на жаль, державні механізми щодо дієвої протидії корупції в усіх її виявах залишаються реалізованими не повною мірою. Причин цього безліч, і вони повинні стати темою окремого наукового дослідження. Адже кожна людина, народжуючись у суспільстві, стає його свідомим “актором”, використовує певні сформовані споживацькі параметри та

формує особисті соціально орієнтовані потреби, сподіваючись на дієву підтримку з боку держави із застосуванням різноманітних важелів.

Недостатньо дослідженим як з наукової точки зору, так і у розрізі практичного застосування залишається інформаційний податковий обмін як дієвий механізм для боротьби з корупцією і на державному рівні, і у міжнародній площині. Методологічну основу можливості дослідження та оптимізації структурування дефініції “податковий інформаційний обмін” було створено завдяки науковим дослідженням таких учених, як Й. Даньків, І. М. Забара, Л. Л. Кінащук, В. Л. Мельниченко, А. В. Мінченко, О. С. Орлова, Ю. О. Соловійова, С. В. Шахов, М. Яцко та ін.

Дослідимо та розробимо основні концептуальні підходи адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні, а також створимо нариси основних напрямів впровадження автоматичного податкового інформаційного обміну на міжнародному рівні як дієвого механізму протидії корупції в Україні.

Метою функціонування державного управління є розвиток суспільства у напрямі досягнення суспільно значущих цілей з ме-

тою гармонізації суспільних відносин. Саме тому управлінські рішення мають конструктивне значення для стабільного функціонування й прогресивного розвитку всіх новітніх процесів, що відбуваються в Україні, адже свідомість представників бізнесу змінює вектор своєї направленості. Як зазначає О. С. Орлова, зміна підходу до цілей господарювання призвела до того, що одержання прибутку та постійне прагнення до його збільшення перестало бути єдиною метою господарювання. Рівнозначним завданням стає досягнення соціальних результатів [8, 94].

Для ухвалення об'єктивних та неупереджених державних рішень набуває особливого значення повнота інформації, тобто достатність даних для розуміння сутності явища і ухвалення рішення. Сучасне інформаційне середовище характеризується не лише кількісним збільшенням ємності, а й глобальною інтелектуалізацією. Інформація не лежить на поверхні у готовому для управлінського рішення вигляді, а генерується у процесі інформаційно-аналітичних дій.

У сфері розповсюдження інформації діє об'єктивний закон надмірності інформації, позитивна надмірність якої має на меті оптимізувати весь процес комунікації. Надмірність інформації — на перший погляд є корисною властивістю. Вона дає змогу підвищувати її достовірність за рахунок застосування спеціальних методів, у тому числі заснованих на теорії вірогідності і математичній статистиці. Загальний принцип тут такий: при підготовці управлінського рішення відсіваються відомості, що повторюються або є неістотними. Обсяг даних при цьому скорочується, але їх достовірність збільшується.

З іншого боку, ця властивість може розглядатись як негативна. Великий обсяг інформації призводить до додаткових витрат у часі та просторі у процесі її збирання, зберігання і передавання. Тому найважливіше значення має така риса інформації, як оптимальність — поєднання повноти і стислості даних. Негативна надмірність порушує нормальний перебіг інформаційного процесу. Наприклад, декларативні норми і положення боротьби з корупцією в Україні, які не забезпечені ме-

ханізмом реалізації. Не виконуючи функцій регуляції, такі правові норми негативно надмірні. Засобом подолання негативної надмірності є високий рівень підготовки законодавчих документів.

Таким чином, на достовірність інформації впливають такі її властивості, як адекватність і повнота. Властивість достовірності інформації має основне значення для ухвалення рішень. Недостовірні інформація може призводити до рішень, що мають негативні економічні, соціальні й політичні наслідки.

Стабільно високі дефіцити бюджетів деяких розвинених країн світу, а також економічна криза, яка, на жаль, ще триває, змушують змінювати підходи світової спільноти до так званих офшорних податкових “оптимізацій”. Достатньо нескладно зареєструвати компанію-нерезидента в низькоподатковій або класичній офшорній юрисдикції з подальшим відкриттям банківського рахунку. Значно складніше фіскальним службам відстежити рух коштів резидентів, які оподатковуються в офшорах сприятливими або взагалі “нульовими” ставками податків. Тому є два варіанти профілактики правопорушень у податковій сфері: відкритість баз даних щодо власників фірм або своєчасна та повна інформація банківських установ. Сучасна позиція Панами щодо захисту свого фінансового сектора та позиція України стосовно деофшоризації, а також об'єднання зусиль на міжнародній арені у цьому напрямі на сьогодні демонструють актуальність налагодження дієвого автоматичного обміну податковою інформацією між країнами світу як високоефективного чинника запобігання та боротьби з корупцією у глобальному світовому масштабі.

Так, І. М. Забара вважає, що міжнародний обмін інформацією передбачає взаємну передачу суб'єктами міжнародного права інформації (даних, відомостей, повідомлень) на добровільній, паритетній, погодженій основі. Міжнародні двосторонні та багатосторонні угоди суб'єкта міжнародного права є підставою для здійснення обміну інформацією, що може відбуватися як одноразово, так і багаторазово, періодично або постійно [2, 59].

На думку Й. Даньків та М. Яцко, міжнародна спільнота вкрай стурбована проблемами розкриття інформації, про що свідчить підвищення уваги з боку Європейської асоціації з бухгалтерського обліку, на конгресі якої діяв симпозиум, організований Інститутом привілейованих бухгалтерів Англії та Уельсу (ICAEW) на тему “Розкриття у фінансовій звітності: чи є вони поза контролем?”, де висловлювалися різні точки зору з приводу:

1. Зростання обсягів і складності розкриття інформації знижують корисність фінансової звітності.

2. Розкриття інформації може бути надлишковим для однієї групи користувачів, але задовольняти потреби інших груп.

3. Зростання розкриття інформації є позитивним, якщо не потребує значних витрат [1, 11].

Спільно з Європейським союзом і Організацією економічного співробітництва та розвитку розроблено Конвенцію про взаємну адміністративну допомогу в податковій сфері 1988 р., Страсбург [5]. Договір встановлює порядок обміну інформацією про сплату всіх видів податків між компетентними органами держав-учасниць. У ньому також передбачено проведення податкових перевірок за кордоном, одночасні інспекції та надання допомоги зі стягнення. Адже, як зазначає В. Л. Мельниченко, право-реалізаційній формі податкової функції сучасної держави властивими є чотири складові: планування, контроль, регулювання та примус від успішної реалізації та належного поєднання яких значною мірою залежить успіх реалізації податкової функції сучасної держави загалом [7, 10–11]. Для України, яка долучилася до конвенції 2004 р., вона набула чинності з 2009 р. (останню актуальну редакцію наша країна ратифікувала у 2013 р.). Конвенція є справді глобальним інструментом. Після недавніх підписань на сьогодні у ній беруть участь 94 країни, у тому числі всі країни G20.

На початок 2016 р. для України діяла 71 угода про уникнення подвійного оподаткування. Серед них також договори СРСР з Іспанією, Малайзією та Японією, які не втратили чинності для незалежної України, а також

конвенція із Союзним урядом Республіки Югославія, яка залишилася актуальною для відносин Києва із Сербією та Чорногорією. На думку І. М. Забари, міждержавний обмін інформацією виступає як додатковий суттєвий фактор розвитку міжнародних інформаційних відносин [3, 56]. Проте, на жаль, якщо договір про уникнення подвійного оподаткування передбачає обмін даними, у ньому часто є застереження про нерозкриття торговельних, підприємницьких, промислових, комерційних і професійних таємниць. За бажанням це можна використовувати як привід для того, щоб не надавати інформацію.

Загалом інформація характеризується трьома категоріями властивостей: атрибутивними, прагматичними і динамічними [6, 18–19]. До атрибутивних властивостей належать ті, без яких інформація не може існувати (невідривність від фізичного (матеріального) носія і мовна природа). До динамічних властивостей відносять ті, що характеризують її зміни у часі. Прагматичні властивості інформації виявляються у процесі її використання. До них насамперед належать наявність змісту і новизна. Ці властивості спонукають інформацію переміщатися в соціальних комунікаціях, зіставляти одну інформацію з іншою і знаходити ту її частину, яку ще не знає користувач.

Одним із видів прагматичної властивості інформації є її цінність або корисність. Цінність інформації визначається тією корисністю, що вона приносить конкретному користувачеві, виходячи з наявності невідомих йому знань, використання яких підвищує ефективність його суспільно-політичної, законодавчої, наукової, технічної, виробничої чи іншої діяльності. Таким чином, саме прагматична властивість інформації є юридично значущою, адже саме благо, а не відношення між знаками і відображеними ними об'єктами, є категорією, іманентною поняттю об'єкта прав.

Звісно, контрольна функція держави стосовно своєчасності та повноти сплати податків та зборів забезпечена дієвими механізмами інформаційного обміну із застосуванням новітніх електронних розробок щодо наповнення та формування баз даних, стає вирі-

шальним чинником боротьби з незаконним ухиленням від оподаткування та боротьби з корупційними виявами в самих органах Державної фіскальної служби України. Ю. О. Соловйова наголошує, що контроль доцільно розглядати саме як самостійну функцію управління, особливий вид діяльності, що характеризується цільовою спрямованістю, однорідністю змісту й однотипністю способів його здійснення [10, 7–8]. Об'єктом фінансового контролю, на думку Л. Л. Кінашук, є фінансова діяльність підконтрольних суб'єктів, а предметом — бухгалтерські документи, кошториси, проекти нормативних актів та інші документи, що стосуються публічних фінансів [4, 21]. Водночас С. В. Шахов розглядає податкову звітність як сукупність активних дій зобов'язаної особи, платника податку, але світовий досвід показує логічність характеристики цього поняття як системи зустрічних дій зобов'язаних та владних суб'єктів [11, 150].

Міністерством фінансів України було представлено робочу версію ключових показників ефективності для Державної фіскальної служби України, розроблену із залученням експертів та у партнерстві з Інститутом податкових реформ, а також розпочато відкрите обговорення документа. Планується, що результатом реформування органів ДФС України має бути реальний ефект, відчутний для бізнесу. Для того щоб виміряти цей ефект, необхідно встановити конкретні задачі по кожному з основних напрямів. Саме ключові показники ефективності і дозволять чітко слідкувати за їх виконанням.

Так, планується до 31 грудня 2016 р. забезпечити повний та безпосередній доступ користувачів Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України до автоматизованих систем і баз даних ДФС без обмежень доступу до інформації, що, як наслідок, підвищить прозорість діяльності органів ДФС України. Закон України “Про інформацію” “закріплює право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України”. При цьому зазначається, що “всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на ін-

формацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій” [9].

Таким чином, можна попередньо стверджувати, що в цьому випадку йдеться саме про загальнодержавний рівень протидії корупції, оскільки, по-перше, така протидія здійснюється на всій території держави, по-друге, органами, які її впроваджують, є Центральні органи виконавчої влади, юрисдикція яких поширюється на всю територію України.

Стосовно міждержавного рівня протидії корупції та відмивання брудних доходів, то Європейський регіон став першим регіоном, який упровадив автоматичний обмін податковою інформацією як головний інструмент боротьби з податковими ухиленнями та дієвий механізм профілактики боротьби з корупцією. Ця система запрацювала на основі Європейської директиви про оподаткування заощаджень у 2005 р. (EU Savings Tax Directive). Члени ЄС почали автоматично обмінюватися інформацією про доходи, при цьому банки навіть інформують фіскальні служби про відсотки за вкладками, зароблені приватними особами-резидентами ЄС. У жовтні 2014 р. Рада міністрів фінансів і економіки країн Євросоюзу вирішила відкрити директиву про боротьбу з шахрайством і ухиленням від сплати податків. Таку угоду компетентних органів про автоматичний обмін інформацією підписала 51 країна (на сьогодні вже понад 80 підписантів). України серед них, на жаль, не було, адже для реального приєднання до обміну податковою інформацією необхідно пройти непростий шлях і величезний обсяг роботи в законодавчому, інфраструктурному і технічному відношенні.

Для цілей правового регулювання інформаційних відносин велике значення мають такі характеристики інформації, як конфіденційність — захищеність інформації від несанкціонованого доступу і ознайомлення; цілісність — властивість, за наявності якої інформація зберігає заздалегідь визначені системою вигляд і якість. Так, банки Швейцар-

рії, як оплот надійності та конфіденційності у всьому світі, не будуть найближчим часом надавати податкову інформацію для України. Хоча із преси ми знаємо прізвища українських можновладців “папередників”, які надійно ховають свої нагробовані в українського народу кошти в таких банках. Корупція як негативне соціальне явище щороку приносить значну матеріальну та репутаційну шкоду державно-владним органам та фінансовим установам і зумовлює їх неефективність. Внаслідок цього завдається непоправна шкода всім сферам суспільного життя. Тому обов’язком держави та всього суспільства загалом є здійснення заходів щодо протидії корупції та її негативним наслідкам. На сьогодні Швейцарія серйозно взялася за розроблення механізму свого автоматичного обміну податковою інформацією зі США, оскільки не так давно була оштрафована за сприяння громадянам США в ухиленні від оподаткування.

Отже, щодо подальших досліджень у цій сфері, то актуальним та затребуваним є продовження наукових розробок у напрямі розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва стосовно автоматичного податкового обміну інформацією і, як наслідок, з’ясування імплементації основних механізмів протидії корупції в органах державної влади у відповідну практику в Україні.

Література

1. Даньків Й. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні: процесний підхід / Й. Даньків,

М. Яцко // Бухгалтерський облік і аудит. — 2015. — № 12. — С. 10–17.

2. Забара І. М. Міжнародне правове регулювання обміну інформацією / І. М. Забара // Інформація і право. — 2013. — № 2 (8). — С. 56–64.

3. Забара І. М. Правове регулювання міждержавного обміну інформацією у багатосторонніх договорах / І. М. Забара // Інформація і право. — 2013. — № 1 (7). — С. 50–57.

4. Кінашук Л. Л. Організація та правове регулювання аудиторської діяльності в системі фінансового контролю в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Л. Л. Кінашук; ДНДІ МВС України. — К., 2013. — 36 с.

5. Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах Ради Європи від 25 січня 1988 р. // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 100. — Ст. 3288.

6. Мінченко А. В. Правова інформатика. Інформація та інформаційне забезпечення правоохоронних органів: навч. посіб. / А. В. Мінченко, О. Р. Галас. — К.: Арістей, 2003. — 436 с.

7. Мельниченко В. Л. Податкова функція сучасної держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / В. Л. Мельниченко; Міжнар. гуманіт. ун-т. — Одеса, 2012. — 20 с.

8. Орлова О. С. Правове регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності СГ: монографія / О. С. Орлова. — Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2014. — 312 с.

9. Закон України “Про інформацію” від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // ВВР України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.

10. Соловійова Ю. О. Організаційно-правові засади здійснення податкового контролю в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. О. Соловійова; ВМУРол “Україна”. — К., 2011. — 20 с.

11. Шахов С. В. Правове регулювання податкової звітності: монографія / С. В. Шахов. — Х.: Право, 2012. — 176 с.

Дослідження дало можливість виокремити новітні підходи стосовно розкриття схем ухилення від оподаткування та мінімізації податкових зобов’язань на міжнародному рівні шляхом впровадження автоматичного обміну податковою інформацією, необхідність якого зумовлена сучасним станом соціально-економічного розвитку суспільства та держави, за рахунок реформування основних напрямів діяльності органів Державної фіскальної служби України та налагодження дієвого взаємозв’язку щодо виконання антикорупційних завдань як на державному рівні, так і в міжнародній площині.

The study provided an opportunity to highlight new approaches to disclosure of tax avoidance schemes and minimize tax liability at international level through

the introduction of automatic tax information exchange, the need for which is due to the current state of socio-economic development of society and the state, through the reform of the main activities of the State Fiscal service of Ukraine and establishment of effective interconnection for the implementation of anti-corruption tasks both at national level and in the international plane.

Исследование позволило выделить новейшие подходы касательно раскрытия схем уклонения от налогообложения и минимизации налоговых обязательств на международном уровне путем внедрения автоматического обмена налоговой информацией, необходимость которого обусловлена современным состоянием социально-экономического развития общества и государства, за счет реформирования основных направлений деятельности органов Государственной фискальной службы Украины и налаживания действенной взаимосвязи по выполнению антикоррупционных заданий как на государственном уровне, так и в международной плоскости.

Надійшла 6 вересня 2016 р.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В РАМКАХ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОКУРАТУРИ ЯК СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 50(3), с. 83–89

З'ясовуються особливості методології дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу. Розглянуто низку методів, які доречно застосовувати у процесі наукового дослідження в рамках заданої теми. На основі аналізу методологічних підходів деяких дослідників прокуратури в адміністративному процесі здійснено спробу визначити оптимальний для цієї теми набір методологічного інструментарію.

Реформування вітчизняної правоохоронної системи загалом і системи прокуратури зокрема — один із найбільш нагальних процесів, що відбуваються нині в Україні. Потреба в адаптації вітчизняних реалій до норм європейської спільноти назріла вже давно. Одним із вагомих внесків у цей процес стало прийняття нового Закону України “Про прокуратуру”, зміщення акцентів діяльності прокуратури із загально-наглядових на захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [1, ст. 1]. Однак реформування, побудова чогось нового завжди вимагає формування відповідного наукового підґрунтя. Для того щоб зміни приносили позитивні зрушення, практик має йти слідом за науковцем, втілюючи в реальність ті ідеї, які вже належним чином опрацьовані, перевірені за допомогою існуючого наукового інструментарію, системи методів наукового дослідження.

У процесі аналізу наукової проблематики місця, ролі прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу саме методологія дослідження посідає особливе місце у пізнанні сутності та характеру досліджуваного питання, визначає його зміст, дає змогу провести глибокий аналіз, стає підґрунтям для подальших наукових доробок.

З'ясуємо особливості методології дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, визначимо оптимальний методологічний інструментарій.

У тій чи іншій формі проблематика методологічних основ прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, або проблема методів дослідження прокуратури, була розкрита у працях таких авторів: О. В. Агеєва, О. В. Анпілогова, М. Т. Білухи, І. Л. Бородіна, М. Ю. Івчука, О. С. Іщука, Н. В. Карамішева, О. В. Крушельницької, А. Ю. Манькута, С. М. Одегова, Є. О. Шевченка, В. В. Шуби та ін. Проте в дослідженнях цих учених щодо проблеми методології дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу не повною мірою розкривається сутність методологічного підґрунтя для детального розкриття прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, що, своєю чергою, зумовлює потребу проведення комплексної наукової розробки.

Основним елементом методологічного дослідження виступає метод. У словнику української мови метод визначається як: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; 2) прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [2, 692]. Без певних

методів, які застосовуються під час аналізу, неможливо провести дослідження для визначення діяльності прокурора (в адміністративному процесі), що пов'язана з реалізацією, захистом і охороною державних інтересів навіть у випадках, коли прокурор виступає як представник інтересів окремого громадянина. Тільки шляхом теоретичного відображення діяльності прокуратури, з використанням методів, які взаємодоповнюють один одного, можливо здійснити повноцінне дослідження та сформулювати науковий результат.

Метод визначають як: систему принципів, регуляторів і правил діяльності, що ними керується суб'єкт при дослідженні певного об'єкта; як систему науково розроблених правил, прийомів пізнання, що ґрунтуються на вивченні об'єктивної дійсності, покликаних прояснювати її суть шляхом дослідження [3, 303]. Пошук результативних методів є необхідним елементом для науково обґрунтованого дослідження загалом, а особливо — в юридичній науці, тому від правильного способу та поєднання методів залежить подальший науковий аналіз.

Поняття методу пізнання в юридичній літературі розкривається як “найбільш широкий, загальний підхід до вивчення того чи іншого природного, суспільного явища, без застосування якого не можна домогтися успіху в жодній галузі науки” [4, 20].

Тільки застосування методів пізнання дає змогу досліджувати проблеми в єдності їх змісту та юридичної форми, здійснити системний аналіз правових аспектів у сфері, що є предметом досліджень. При дослідженні прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу доцільно використовувався весь комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, які знаходять широке застосування в сучасній правовій науці. Таким чином, завдячуючи практичному пізнанню при вивченні та розкритті сутнісного змісту прокуратури в адміністративному процесі, який складається з різних правил, засобів, прийомів і способів, має бути забезпечений науковий результат дослідження.

Поняття методу В. А. Буслинський пропонує розглядати як шлях дослідження, су-

купність прийомів чи операцій практичного чи теоретичного пізнання [5, 212]. Виходячи з розуміння В. А. Буслинського, по-перше, метод є пізнанням теоретичного характеру, спрямованого на досягнення результату під час дослідження, а по-друге, метод — це шлях дослідження, і необхідно наголосити, що впродовж всього наукового аналізу науковці використовують значну кількість методів, бо тільки з їх допомогою можливо досягти цілі процесу, що потребує дослідження. Методологія дослідження прокуратури з урахуванням методів наукового пізнання у сфері адміністративного процесу дасть можливість розкрити діяльність працівників прокуратури в рамках цього процесу з обґрунтуванням позицій дослідників та комплексним поєднанням спеціальних методів для досягнення поставлених завдань.

У дослідженні, перш ніж застосовувати методи, варто переконатись чи відповідають вони сучасному рівню знань та визначеній проблематиці загалом. Методи мають бути не тільки результативними та надійними в контексті дослідження, а й чітко та доступно представленими для розкриття тематики.

При дослідженні на основі загально-методичних принципів визначаються конкретні методи, які обумовлюються закономірностями розвитку досліджуваного предмета [6, 21]. Тому методи спрямовані на розкриття методології дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, мають передбачати поєднання чіткої конкретизації методів, які можна використати, з розумінням доцільності застосування підходів тільки на основі аналізу наукових джерел чи з урахуванням практичних елементів, особливо, якщо фундаментальну основу становитиме лише вітчизняна база. Всі елементи, які на перший погляд можуть здатися несуттєвими, мають важливе значення для ґрунтового розкриття методології дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу.

Сучасна система наукових методів є розгалуженою і поділяється на три основні групи: загальнофілософські, загальнонаукові та конкретнонаукові методи. Однак, незважаючи на належність до тієї чи іншої групи, у

процесі дослідження методи взаємодіють, доповнюючи один одного, спрямовуючись на отримання нових знань [7, 233]. Всі методи для отримання результату дослідження можливо поєднувати, з огляду на специфіку предмета і складність процесів. Під час дослідження методології прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу науково обґрунтованим є використання загальнонаукових і методів спеціального призначення, що допоможуть розкрити роль прокуратури як особливого суб'єкта адміністративного процесу.

У переважній більшості наукових праць використовуються загальнонаукові методи дослідження. М. Т. Білуха наголошує на тому, що методи загальнонаукового спрямування використовуються лише в теоретичних та емпіричних дослідженнях, а тому до цих методів варто відносити аналіз, синтез, індукцію та дедукцію, аналогію і моделювання, системний аналіз, діалектичний метод пізнання [8, 60].

За класифікацією О. В. Крушельницької, яка поділяє загальнонаукові методи дослідження на традиційні та сучасні, до традиційних відносять: аналіз та синтез, метод індукції і дедукції, спостереження, порівняння, абстрагування, узагальнення, метод експерименту. А до сучасних методів: моделювання, системний, формалізації, ідеалізації, логіко-семантичний [9, 87]. Ці методи можуть поєднуватися чи застосовуватися окремо залежно від досліджуваної тематики та проблематики предмета, що потребує вивчення. Г. С. Цехмістрова зазначила, що оскільки ці методи дослідження використовуються майже в усіх науках, то вони базуються на загальнонаукових принципах дослідження, а саме історичному, логічному, системному [10, 79]. За допомогою включення в коло методів дослідження аналогії можливо досягти розкриття досліджуваного процесу на основі подібності складових елементів в інших процесах. У межах будь-якого дослідження в юридичній науці важливим є визначення проблематики через системний та логічний підхід, що вміщує в собі методи, які можуть визначити специфіку предмета. У цьому випадку для розкриття методологічних елементів у до-

слідженні прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу науково обґрунтованим виявиться застосування історично-правового методу дослідження в рамках загальнонаукових принципів.

Доцільно розкрити проблематику через призму методів збирання, аналізу та обробки фактологічної інформації, серед яких: методи загальнонаукового, порівняльного та конкретно-історичного аналізу зарубіжних та вітчизняних джерел із врахуванням документальної інформації цього органу державної влади [11, 3]. При застосуванні методологічних основ до цього дослідження за допомогою представлених методів можливо передбачити в контексті розкриття проблематики органу прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу. Методи наукового пізнання як загального, так спеціального характеру спрямовані на взаємодію і допомагають більш комплексно розкрити специфіку прокуратури в системі суб'єктів процесу та особливості правового регулювання участі прокурорів в окремих адміністративних провадженнях.

Дослідники також пропонують розглядати методи як способи пізнання, формулювання наукових гіпотез, перевірки доказовості висновків за допомогою конкретних засобів та прийомів [12, 26]. Звичайно, що під час дослідження важливо використовувати найбільш структурно правильні способи для пізнання та запроваджувати методи із врахуванням значної кількості аспектів, і на цій основі дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу матиме широке розуміння. Запровадження методів дасть змогу досягти структурної впорядкованості розкриття діяльності прокуратури в системі суб'єктів адміністративного процесу. Метод зазвичай трактується, як спосіб, підхід, інструмент, прийом, комплекс різноманітних засобів, що використовується для досягнення певної мети, сукупність прийомів та засобів, за допомогою яких реалізуються цілі [13, 47]. Таким чином, щоб визначитися, які саме методи наукового пізнання застосовувати при розкритті проблематики дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, вважаємо за доцільне спершу роз-

глянути, які методи використовували вчені при дослідженні схожої тематики. Органи прокуратури наділені повноваженнями брати участь у провадженні у справах про адміністративні правопорушення, прокурор діє в межах, передбачених нормативно-правовими актами функціональних обов'язків [14, 72]. Саме тому при розкритті цієї проблематики доцільно використовувати способи та методи як загальнонаукові, так і спеціального призначення для висвітлення поставлених цілей наукового дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу.

Для прикладу зазначимо, що методологічною основою дисертації М. Ю. Івчука, де предметом наукового дослідження є адміністративно-правовий статус органів прокуратури України, стали сучасні методи загального та спеціального спрямування, що допомогли розкрити сутність наукового пізнання. У процесі дослідження науковець використав системні підходи, що дало змогу досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми. За допомогою методу логіко-семантичного характеру здійснено аналіз понятійного апарату досліджуваної проблематики. Для дослідження проблем діяльності органів прокуратури України використовувались методи аналізу та синтезу, а шляхом застосування методів класифікації та групування М. Ю. Івчук визначив комплексні групи повноважень органів прокуратури України. Особливості відносин органів прокуратури України з іншими органами виконавчої влади, а також проблеми місця і ролі контрольно-наглядової діяльності у державному управлінні досліджено за допомогою порівняльно-правового та статистичного методів [15, 5]. При розкритті проблематики М. Ю. Івчук врахував найважливіші методи, які дали можливість не лише проаналізувати сутність адміністративно-правового статусу органів прокуратури, а й представити класифікацію та групування повноважень органів прокуратури. Звичайно, основу дослідження склали загальнонаукові методи наукового дослідження, але з поєднанням сучасних, а саме порівняльно-правового та статистичного методів було досягнуто повноцінного розкрит-

тя досліджуваних завдань, які ставив перед собою науковець.

О. В. Агєєв у процесі дослідження, присвяченому вивченню прокурора як суб'єкта адміністративного процесу, використав комплекс як спеціальних, так і загальнонаукових методів, що досить широко представлені в сучасній правовій науці. Так, у своїй праці він використав формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий та історичний методи дослідження. На їх основі досліджувались: поняття та сутність адміністративного процесу; роль органів прокуратури в механізмі держави та забезпеченні законності у сфері адміністративного процесу; особливості реалізації функцій прокуратури в цій сфері [16, 4–5].

У дослідженні О. С. Іщука щодо адміністративної юрисдикції органів прокуратури визначено сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Їх застосування обумовлюється системним підходом. За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено схарактеризовано понятійний апарат. Історико-правовий метод використано для дослідження процесів становлення адміністративної юрисдикції. Структурно-логічний та порівняльно-правовий методи використовувалися для аналізу структурних елементів правового статусу органів прокуратури як суб'єктів адміністративної юрисдикції. Компаративний метод, статистичний і документальний – для аналізу положень нормативно-правових актів у сфері адміністративної відповідальності [17, 5]. Науковий інтерес у цьому дослідженні становить те, що вчений застосував методи (компаративний, статистичний і документальний аналіз актів) послідовно, правильно, з поєднанням загальних методів, які були використані для розкриття понять та ретроспективного аналізу.

Так, І. Л. Бородін у дослідженні, що було направлено на розв'язання проблеми адміністративно-правових способів захисту прав та свобод людини і громадянина, де було висвітлено питання представницької функції прокурора в адміністративному судочинстві, застосовував методи та прийоми наукового пізнання в сукупності – як загального, так і

спеціального призначення, які були науково обґрунтовані та обумовлені метою й особливостями проблематики. Логіко-системний метод сприяв поглибленому аналізу понятійного апарату, з урахуванням системно-структурного методу досліджено адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини через систему суб'єктів. Історико-правовий метод представлено при розгляді генезису нормативно-правової бази щодо повноважень правоохоронних органів у процесі захисту прав та свобод людини від початку становлення даних установ і до сьогодення. Статистичний метод використовувався для ілюстрації об'єму виконуваної роботи, досягнень і недоліків у процесі захисту прав та свобод людини суб'єктами адміністративного процесу, в тому числі і прокурорами [18, 7]. Науковець у межах дисертації використав наукові розробки з інших галузевих правових наук, що дає змогу говорити про широкий обсяг аналізованого матеріалу для розкриття проблематики.

Є. О. Шевченко в науковій роботі на тему прокурорського нагляду за додержанням законодавства про звернення громадян використовував переважно спеціальні методи дослідження. Автор, за допомогою діалектичного методу, розглянув прокурорську й судову діяльність у взаємодії. Метод системно-структурного аналізу застосовувався для окреслення структури дисертації, наявних теоретичних розробок інституту прокурорського нагляду щодо діяльності із забезпечення конституційного права громадян на звернення. Широкого використання одержали методи порівняльно-правового аналізу з використанням положень інших суміжних наук. Комплексний підхід до використання наукових методів дав змогу досліднику всебічно й поглиблено вивчити особливості інституту прокурорського нагляду за додержанням права громадян на звернення, опрацювати тактику й методику цієї діяльності, визначити чинники, що її оптимізують [19, 4–5]. Таким чином, Є. О. Шевченко використовував методи при взаємодії, що допомогло створити повноту наукових результатів та досягнути поставлених у межах теми завдань.

Завдяки підходу комплексного спрямування науковець мав змогу надати рекомендації, спрямовані на вдосконалення прокурорсько-наглядової діяльності в окресленій сфері. Значна кількість методів спрямована на ґрунтовне розкриття проблематики, на особливу увагу заслуговує застосування статистичного та формально-логічного методів, які відобразили специфіку прокурорського нагляду за додержанням законодавства про звернення громадян.

Отже, методологія дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу має підкреслювати специфіку тематики з урахуванням методів для аналізу. Дослідження окресленої проблеми крізь призму методів та підходів наукового пізнання стане основою для створення належного регулювання цих суб'єктів у адміністративному процесі. Об'єднання методів дасть можливість сформулювати чітко та структурно побудоване дослідження для відображення специфіки та особливостей прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу. Методи повинні використовуватися в комплексній взаємодії, як це чітко представлено в наведених прикладах наукових робіт.

Основу дослідження має скласти системний метод, що дає можливість досліджувати проблему прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу в єдності змісту та форми. Системний підхід застосовується при визначенні специфіки, а також тенденцій та динаміки для розкриття прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, розкриття головних проблем, що визначають стан досліджуваного суб'єкта та його функціонування.

У контексті дослідження системний метод наукового пізнання застосовується для комплексної характеристики проблемних питань практичної діяльності прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу, на основі чого можна сформулювати особливості та ознаки для розкриття більш повного її змісту. Дослідження, що охоплює широкий спектр методологічних основ та підходів, дасть змогу надати науково обґрунтовані рекомендації та висновки, а також сформулювати низку суттєвих пропозицій, які стосуватимуться

посилення ролі прокуратури в адміністративному процесі.

Література

1. Закон України "Про прокуратуру" від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII [Електронний ресурс] // Офіційний портал ВРУ. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/page>
2. Словник української мови / за ред. І. К. Білодін, А. А. Бурячок, В. О. Винник, Г. М. Гнатюк та ін. — К., 1973. — Т. 4. — 840 с.
3. Петренко Н. І. Методологія і методика в господарському контролі / Н. І. Петренко, Т. А. Бутинець // Міжнар. зб. наук. праць. — 2011. — Вип. 3 (21). — С. 301–307.
4. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права: підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. — К.: Кондор, 2005. — 607 с.
5. Буслинський В. А. Основи філософських знань: підручник / В. А. Буслинський, П. І. Скрипка. — [3-тє вид., стереотип.]. — Львів: Новий Світ–2000, 2008. — 352 с.
6. Колесников О. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / О. В. Колесников. — [2-ге вид., випр. та доп.]. — К.: Центр учбової л-ри, 2011. — 144 с.
7. Данильян О. Г., Тараненко В. М. Основи філософії / О. Г. Данильян, В. М. Тараненко. — Харків: Право, 2003. — 351 с.
8. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підручник / М. Т. Білуха. — К.: АБУ, 2002. — 480 с.
9. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / О. В. Крушельницька. — К.: Кондор, 2006. — 206 с.
10. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / Г. С. Цехмістрова. — К.: Вид. дім "Слово", 2004. — 240 с.
11. Яцюк В. А. Удосконалення підвищення кваліфікації державних службовців в Україні: організаційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.03 / В. А. Яцюк; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. — К., 2001. — 20 с.
12. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищих навч. закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Харків: Право, 2009. — 584 с.
13. Тихомиров Ю. А. Курс адміністративного права і процесу / Ю. А. Тихомиров. — М.: Юринформцентр, 1998. — 740 с.
14. Бадмаев А. А. Прокурор как субъект административно-процессуальных отношений / А. А. Бадмаев // Вестн. Челябинского гос. ун-та. Науч. журн. — Челябинск: Изд-во ЧелГУ, 2008. — № 8. — С. 69–73.
15. Івчук М. Ю. Адміністративно-правовий статус органів прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / М. Ю. Івчук. — К., 2011. — 19 с.
16. Агєєв О. В. Прокурор як суб'єкт адміністративного процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. В. Агєєв; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2006. — 18 с.
17. Іщук О. С. Адміністративна юрисдикція органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. С. Іщук; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2011. — 20 с.
18. Бородін І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / І. Л. Бородін; Нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2004. — 38 с.
19. Шевченко Є. О. Прокурорський нагляд за додержанням законодавства про звернення громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Є. О. Шевченко; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2008. — 19 с.

Методологія дослідження прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу має підкреслювати специфіку тематики з урахуванням методів для аналізу. Дослідження окресленої проблеми крізь призму методів та підходів наукового пізнання стане основою для створення належного регулювання цих суб'єктів у адміністративному процесі. Об'єднання методів дасть змогу сформувати чітке і структурно побудоване дослідження для відображення специфіки та особливостей прокуратури як суб'єкта адміністративного процесу. Методи повинні використовуватись у комплексній взаємодії, як це чітко представлено в наведених прикладах наукових робіт.

Research Methodology prosecution as a subject of the administrative process should emphasize the specific themes with regard to methods of analysis. The study outlined the problem in the light of methods and approaches of scientific knowledge will be the basis for the creation of proper regulation of these entities in the administrative process. Combining techniques will form a clear and structured

study built to reflect the specific features and prosecutors as a subject of the administrative process. The methods to be used in complex interactions, as is clearly represented in the examples of scientific work.

Методология исследования прокуратуры как субъекта административного процесса должна подчеркивать специфику тематики с учетом методов для анализа. Исследование обозначенной проблемы через призму методов и подходов научного познания станет основой для создания надлежащего регулирования этих субъектов в административном процессе. Объединение методов позволит сформировать четкое и структурно построенное исследование для отражения специфики и особенностей прокуратуры как субъекта административного процесса. Методы должны использоваться в комплексном взаимодействии, как это четко представлено в приведенных примерах научных работ.

Надійшла 6 вересня 2016 р.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМВІДНОСИН ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 50(3), с. 90–95

Проведене дослідження інформаційно-правових аспектів відносин правової держави в особі контролюючого органу та платників податків дало змогу, по-перше, більш глибоко дослідити теоретичне значення та практичне функціонування податкових правових відносин на сучасному етапі і, по-друге, визначити теоретико-правові основи трансформації інформаційного компонента податкових правових відносин шляхом підвищення рівня правосвідомості їх суб'єктів.

На сучасних етапах розбудови України як правової держави проведення адміністративної та податкової реформи, проголошення стратегії європейської інтеграції України, гармонізації вітчизняного законодавства до умов країн Європейського Союзу важливу роль відіграє інформаційна складова податкових правовідносин. Сутність податкової реформи в Україні полягає не лише у скороченні працівників фіскальної служби, як заявляють деякі критики, а й насамперед у налагодженні партнерських відносин між платниками податків та державою. Спроби такого діалогу проводились і раніше, але вони не були ефективними у зв'язку з активним застосуванням лише імперативних методів реалізації відносин між платниками податків та державою.

Враховуючи викладене, комплексне дослідження інформаційно-правового аспекту реалізації правових відносин у податковій сфері набуває особливої актуальності, адже воно дасть змогу, з одного боку, своєчасно і в повному обсязі реалізовувати основну функцію податків — фіскальну, тобто наповнювати дохідну частину бюджету, з іншого боку, максимально виключить державний примус стосовно сплати податків і зборів шляхом зміни

правосвідомості суб'єктів господарської діяльності.

Методологічну основу можливості дослідження окремих аспектів податкових правових відносин було створено завдяки науковим дослідженням таких учених, як Ю. В. Гаруст, Г. О. Глебов, М. П. Денисенко, О. Д. Довгань, Т. С. Касянюк, Є. В. Лакушева, О. В. Макух, І. О. Пліс, Г. І. Собчук, О. Л. Соколенко, А. М. Тимченко, О. О. Тихомиров, А. А. Трівус та ін.

Дослідимо змістовну наповненість інформаційної складової податкових правових відносин в Україні на сучасному етапі, виявимо прогалини і суперечності чинного податкового законодавства України. Відповідно до поставленої мети в роботі зосереджується увага на дослідженні динаміки змісту податкових правових відносин, креативних методах здійснення основних функцій Державної фіскальної служби України шляхом правової відкритості всіх напрямів її діяльності і, як наслідок, визначенні теоретико-правової підстави розуміння зміни правосвідомості платників податків як основи наповнення дохідної частини бюджету.

Сучасний етап розвитку України як правової держави характеризується різноплановою

вим реформуванням усіх державних органів, включаючи й державну службу. На думку Г. О. Глебова та О. М. Бериславської, в нашій країні виявилось досить “негативне відношення до досвіду розвинутих країн щодо державного устрою, управління і державної служби. Майже в усьому світі уряд експериментує з ідеями нового державного менеджменту, що припускає широке використання в державній службі методів роботи, що застосовуються у приватному секторі. Серед них слід зазначити методи стратегічного планування, бригадного характеру роботи у процесі ухвалення рішення, оцінки якості виконання службових обов’язків, зменшення кількості рівнів управління, приведення заробітку службовців у відповідність до кількості, якості, складності праці. У результаті перетворення створюється якісно нова модель державної служби, яка замінить модель, створену в багатьох країнах під впливом теорії раціональної бюрократії Макса Вебера” [2, 74].

На зламі концепцій правової держави та інформаційного суспільства виникає як наукова, так і практична проблема усвідомлення правової інформації в усіх її аспектах, або ж навіть усвідомлення права як інформації. О. Л. Соколенко зазначає, що права і свободи людини становлять не якийсь абстрактний зміст правової держави, а вимагають від неї виконання цілком конкретних завдань — визнання та забезпечення таких прав, свобод і законних інтересів; а таке забезпечення, своєю чергою, передбачає охорону та захист прав громадян. Крім цього, забезпечення, а відповідно й захист прав і свобод людини і громадянина є не просто окремим завданням правової держави, а її цільовою метою, генеральним напрямом діяльності [12, 43–44].

У ХХІ ст. економічні засоби стають головними знаряддями протистояння різних країн світу, політичних режимів та ідеологій. Про це свідчать численні економічні санкції, випадки блокування банківських рахунків тощо, які імплементовані різними країнами світу до тих держав, з якими існують напружені відносини та невирішені соціальні, політичні та інші суперечності. При цьому податок як правовий інструмент чинення на

економіку стимулюючого впливу набуває фундаментального значення. Так, на думку А. А. Трівус, податки прирівнюються до однієї з тих змістовних сил, які визначають ту рівнодіючу, за якою відбувається еволюція ринкової економіки [15, 49].

На думку О. В. Макух, баланс публічних і приватних інтересів відображає постійне прагнення до досягнення певної рівноваги між метою держави (зібрати якомога більше податків на виконання своїх функцій) і створенням такої податкової системи, яка не була б надмірно обтяжливою для платників податків [8, 56]. Різноманітні заходи публічно-правового примусу мають на меті захист публічного інтересу в оподаткуванні, зміст якого загальним чином можна визначити як своєчасне та у повному обсязі отримання коштів від сплати податків та зборів платниками. Цю мету можна назвати загальною. Стосовно кожного конкретного примусового заходу, то метою можуть бути: запобігання, припинення, відновлення, покарання тощо. Так, на думку А. М. Тимченко, публічний інтерес в оподаткуванні досягається різноманітними заходами, завдяки реалізації яких відбувається припинення правопорушень, відновлення порушеного права і відшкодування заподіяної майнової шкоди, а також покарання винної особи, яка вчинила правопорушення [13, 96].

Є. В. Лакушева вважає, що “основними способами захисту приватних інтересів платників податків при проведенні податкових перевірок є: а) недопущення посадових (службових) осіб органу державної податкової служби до проведення перевірки; б) подання письмових заперечень на акт (довідку), складений за результатами проведення перевірки; в) оскарження рішення податкових повідомлень-рішень та інших рішень податкових органів; г) оскарження дій або бездіяльності податкових органів” [7, 74].

Загалом податковим правовим відношенням в Україні на сучасному етапі притаманні не лише динамізм та індивідуалізованість, а й чітке визначення повноважень їх учасників, регламентованість їхньої поведінки, персоніфікація прав та обов’язків. Податкова пра-

вова норма, по суті, являє собою соціальну інформацію, тобто вектор її направленості завжди орієнтований на людину, навіть якщо держава в особі контролюючого органу застосовує імперативні методи її забезпечення. На думку Т. С. Касянюк, “взаємозв’язок податкового права, податкової інформатики з інформаційним правом та правовою інформатикою зумовлений потребами практики щодо інформатизації податкової служби, як основи модернізації її для підвищення ефективності податкових правовідносин через підвищення якості інформаційної забезпеченості відносин між податковими органами та платниками податків” [5, 15].

Свобода інформації означає, що весь процес урядування є відкритим для громадського вивчення. Найефективнішим шляхом виконання цього, зрозуміло, є публікація державними органами інформації, яка становить суспільний інтерес, широке її оприлюднення.

З розвитком інформаційних систем інформаційне забезпечення стало невід’ємною частиною процесу реалізації будь-якої функції управління. Особливо це стосується управління органами державної влади України, тому вдосконалення інформаційного забезпечення є одним із головних питань, що вирішується на сучасному етапі реформування Державної фіскальної служби України. Інформація, яку отримує фіскальна служба, містить багато різноманітних відомостей, своєчасний аналіз яких дає змогу ефективно використовувати знання не лише на етапі боротьби із податковими правопорушеннями, а й на етапах планування заходів профілактичного та запобіжного характеру. На думку О. О. Тихомирова, “правова інформація” у вузькому розумінні має відображати основне призначення права як універсального регулятора суспільних відносин, а саме: правова інформація — це соціально важлива інформація, яка відображає нормативні (загальнообов’язкові) або індивідуальні вимоги до поведінки суб’єктів, що відповідають інтересам суспільства та забезпечуються й охороняються державою [14, 32].

М. П. Денисенко та І. В. Колос виділяють три складові в системі інформаційного забез-

печення прийняття управлінських рішень: інформаційні ресурси, інформаційні технології, технічні засоби та програмне забезпечення [3]. На думку О. Д. Довгань, правова норма про те, що інформація, яка створена на кошти державного бюджету, є державною власністю, не є вичерпною. До державних інформаційних ресурсів доцільно було б відносити інформаційні ресурси, створені, придбані, накопичені за рахунок коштів державного бюджету, позабюджетних державних фондів та платників податків. Як наслідок, державні інформаційні ресурси — це ресурси, які як елемент майна перебувають у власності держави [4, 89].

Дослідження нормативно-правового регулювання податкової інформації дає змогу її класифікувати таким чином: а) відкрита податкова інформація; б) службова податкова інформація; в) податкова таємниця.

Два останні види інформації можливо віднести до інформації з обмеженим доступом. На думку Г. І. Собчук, податкові органи отримують оперативні відомості для виправлення неправильної або некоректної інформації у базах даних, а платники податків будуть упевнені у правильності обчислення податків [11, 47–48].

Офіційний сайт Державної фіскальної служби України постійно оновлюється і має близько сорока електронних сервісів. Не витрачаючи часу на відвідування податкової інспекції, юридична або фізична особа-підприємець завдяки електронним сервісам має змогу зареєструватися платником ПДВ, анулювати таку реєстрацію, отримати витяг з реєстру платників ПДВ, зареєструватися платником єдиного податку, отримати довідку про відсутність заборгованості, а також низку різноманітних витягів із систем електронного адміністрування ПДВ та реалізації пального.

Через сервіс “Електронний кабінет платника” (оновлену версію) платники податків мають змогу не тільки отримати інформацію з реєстрів, бланки звітності тощо, а й листуватися з органом ДФС в електронному вигляді. Оновлений сервіс дає можливість працювати у режимі реального часу за допомогою персональних комп’ютерів та старт-пристроїв без

встановлення спеціалізованого програмного забезпечення.

Для уникнення неоднозначного трактування положень законодавства отримувати відповіді на запитання суб'єктам господарювання та фізичним особам стало можливим шляхом використання Бази знань. Це автоматизована база уніфікованих відповідей на запитання платників податків та громадян, яка постійно оновлюється та підтримується в актуальному стані. На теперішній час База знань налічує 14,1 тис. уніфікованих запитань-відповідей. Для зручності суб'єктів господарювання та громадян Базу знань розміщено на головній сторінці офіційного веб-порталу Державної фіскальної служби України у розділі “Запитання-відповіді” Загальнодоступного інформаційно-довідкового ресурсу.

Таким чином, така інформація Державної фіскальної служби України має винятково довідковий характер з метою покращення сервісних функцій цього органу. Проте, саме завдяки їй, платники податків мають можливість сумлінно виконувати свій податковий обов'язок, володіючи достатнім набором відповідної інформації, працювати у правовому полі без відвідувань податкової інспекції. Як зазначає І. О. Пліс, за змістом законодавчого визначення “податковий обов'язок” є вужчим за категорію “обов'язки платників податків”. Усі обов'язки платників податків передбачають застосування заходів державного примусу органів Державної податкової служби у випадку їх невиконання [9, 14]. Отже, саме сервісність діяльності ДФС України формує у платника податків правосвідомість, коли поняття страху перед контролюючим органом трансформується у повагу та рівність стосунків, виробляється переконлива позиція щодо необхідності своєчасної та в повному обсязі сплати податків і зборів до бюджетів усіх рівнів.

Веб-сайти структурних і територіальних підрозділів Державної фіскальної служби України також містять необхідну інформацію для платників податків, зокрема щодо форми і зразків документів, правил їх заповнення, результатів діяльності цього підрозділу тощо.

На думку Ю. В. Гаруста, центральний апарат ДФС України становить стратегічний центр, головним призначенням якого є вироблення основних засад податкової політики, аналіз процесу, результатів та перспектив її реалізації, зокрема в частині забезпечення прав громадян, а територіальні органи виступають безпосередніми реалізаторами цієї політики, виконавцями передбачених нею заходів [1, 167].

Важливим аспектом відкритості діяльності органів Державної фіскальної служби України є податковий обмін. Органи державної влади як суб'єкти інформаційно-правових відносин мають не лише право на отримання інформації, а й обов'язок отримувати інформацію для виконання державних функцій.

Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах набрала чинності для України з 2009 р. [6]. Цей договір розроблено спільно Європейським союзом та Організацією економічного співробітництва та розвитку. Він встановлює порядок обміну інформацією про сплату всіх видів податків між компетентними органами держав-учасниць. У ньому також передбачено проведення податкових перевірок за кордоном, одночасні інспекції та надання допомоги зі стягнення. Метою обміну податковою інформацією є використання переваг міжнародного співробітництва в податковій сфері щодо боротьби з ухиленням від сплати податків, належного визначення податкових зобов'язань та забезпечення захисту прав платників податків.

Наказом ДФС України від 28 серпня 2014 р. № 88 затверджено перелік відомостей, які містять службову інформацію в органах ДФС [10]. До них, зокрема, віднесено податкову інформацію та перевірочну роботу. Наприклад, до службової інформації віднесено інформацію, яка містить відомості щодо фінансових операцій, що можуть бути пов'язаними з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, надана Державною службою фінансового моніторингу України, а також запити і повідомлення ДФС про хід і результати опрацювання таких відомостей. Така інформація

також дає можливість удосконалювати правовий взаємозв'язок між платниками податків та державою.

Головною метою інформаційного забезпечення органів Державної фіскальної служби України є одержання необхідної інформації для ефективного прийняття управлінських рішень. Електронні інформаційні ресурси фіскальної служби розміщені в електронних базах даних, у комп'ютерних системах, системах автоматизованої обробки і передачі даних. Процес опрацювання інформації включає впорядкування послідовності операцій збирання, накопичення, перетворення, відображення, розповсюдження як самих даних, так і інформації, що міститься в них з метою реалізації основних функцій податків та зборів. Підвищення юридичної відповідальності органів ДФС України за прийняття управлінських рішень свідчить про якісно новий рівень динаміки глобальної інтелектуалізації українського суспільства.

Таким чином, саме відкритість діяльності органів Державної фіскальної служби із застосуванням новітніх технологій, чіткого законодавчого впорядкування податкових правовідносин, пріоритетності прав платників податків, якісно новий рівень адміністрування податків та зборів, відповідальності держави перед платниками податків повністю трансформують змістовну частину податкових правових відносин. Їх основою стає взаємна повага між платниками податків та контролюючим органом в особі Державної фіскальної служби України, розширення податкового діалогу, зведення до мінімуму заходів державного примусу, а натомість формування високого рівня правосвідомості щодо необхідності сплати податків та зборів до бюджету.

Література

1. Гаруст Ю. В. Характеристика територіальних органів з питань реалізації державної податкової політики в Україні / Ю. В. Гаруст // Право. UA. — 2014. — № 2. — С. 162–167.

2. Глебов Г. О., Бериславська О. М. Організація державної служби: європейський досвід / Г. О. Глебов,

О. М. Бериславська // Правові новели. Науково-виробничий журн. — 2014. — № 1. — С. 71–76.

3. Денисенко М. П. Інформаційне забезпечення ефективного управління підприємством / М. П. Денисенко, І. В. Колос // Економіка та держава. — 2006. — № 7. — С. 19–24.

4. Довгань О. Д. Інформаційні ресурси: національні та державні, зміст, поняття / О. Д. Довгань // Інформація і право. — 2015. — № 3 (15). — С. 85–91.

5. Касянюк Т. С. Правове забезпечення інформатизації Державної податкової служби України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Т. С. Касянюк; Нац. авіаційний ун-т. — К., 2013. — 20 с.

6. Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах Ради Європи від 25 січня 1988 р. // Офіц. вісн. України. — 2008. — № 100. — Ст. 3288.

7. Лакушева Є. В. Захист приватних інтересів платників податків при проведенні перевірок податковими органами / Є. В. Лакушева // Право та державне управління. Зб. наук. пр. — 2013. — № 1 (10). — С. 70–75.

8. Макух О. В. Публічні і приватні інтереси у фінансово-правовому регулюванні: проблеми визначення та співвідношення / О. В. Макух // Право та державне управління. Зб. наук. пр. — 2014. — № 4 (17). — С. 54–58.

9. Пліс І. О. Податкова правосуб'єктність фізичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І. О. Пліс; ДВНЗ "Запорізький національний університет" МОН. — Запоріжжя, 2013. — 18 с.

10. Наказ ДФС України "Про затвердження Переліку відомостей, які містять службову інформацію в органах ДФС" від 28 серпня 2014 р. № 88 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo>

11. Собчук Г. І. Ключові моменти проведення камеральної перевірки / Г. І. Собчук // Вісн. Дніпропетровського ун-ту ім. Альфреда Нобеля. — 2013. — № 2 (5). — С. 45–48. — (Серія "Юридичні науки").

12. Соколенко О. Л. Захист прав громадян як основна функція правової держави / О. Л. Соколенко // Порівняльно-правові дослідження. Українсько-грецький міжнар. наук. юрид. журн. — 2013. — № 1–2. — С. 42–48.

13. Тимченко А. М. Види примусових заходів у податковому праві: дис. ... канд. юрид. наук / А. М. Тимченко. — Київ, 2012. — 210 с.

14. Тихомиров О. О. Правова інформація: теоретико-правовий аспект / О. О. Тихомиров // Інформаційна безпека. — 2012. — № 1 (8). — С. 29–35.

15. Тривус А. А. Налоги как орудие экономической политики / А. А. Тривус. — Баку: РИО: АСПС, 1925. — 128 с.

Дослідження дало можливість сформулювати авторський підхід до змістовної наповненості податкових правових відносин, що ґрунтується на підвищенні правосвідомості платників податків стосовно безумовної переконаності своєчасної та в повному обсязі сплати податків та зборів до бюджету. Визначений підхід базується на правовій відкритості діяльності контролюючого органу в особі Державної фіскальної служби України, яка ґрунтується на новітніх технологіях, євроінтеграційних процесах модернізації її діяльності, удосконаленому обміні податкової інформації, активній участі громадськості у прийнятті управлінських рішень.

The study gave an opportunity to formulate the author's approach to content occupancy tax legal relations based on increasing legal awareness taxpayers absolute conviction regarding the timely and full payment of taxes and duties to the budget. The approach is based on the openness of the legal supervisory authority through the State Fiscal Service of Ukraine, which is based on new technologies, the modern process of European integration activities, improved exchange of tax information, active public participation in making an administrative decision.

Исследование позволило сформулировать авторский подход к смысловой наполненности налоговых правовых отношений, основанный на правосознании плательщиков налогов касательно безусловной убедительности своевременной и в полном объеме уплате налогов и сборов в бюджет. Данный подход базируется на правовой открытости деятельности контролирующего органа в лице Государственной фискальной службы Украины, которая основывается на современных технологиях, евроинтеграционных процессах модернизации ее деятельности, усовершенствованном обмене налоговой информацией, активном участии общественности в принятии управленческих решений.

Надійшла 1 вересня 2016 р.

ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ РОЗБУДОВИ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 50(3), с. 96–99

Сучасний розвиток України як демократичної незалежної держави відбувається в умовах становлення та інтенсивного формування інформаційного суспільства, трансформації інформаційної культури. Актуальним завданням є моніторинг інформаційного законодавства й приведення його у відповідність до нових соціально-економічних, політико-правових та інформаційних реалій.

Однією з основних цілей України на шляху до Європейської інтеграції є створення та активна розбудова інформаційного суспільства, орієнтованого для забезпечення інтересів громадян, в якому кожна особа має можливість створювати і накопичувати інформацію та знання, мати вільний доступ до них, що, своєю чергою, дасть змогу зрозуміти власний рівень потенціалу, соціального розвитку та покращення якості життя. Процес інтеграції вимагає ґрунтовного розроблення національного законодавства України з метою максимальної адаптації до законодавства Європейського Союзу. Обраний Україною вектор зовнішньої політики є рушійною силою масштабних і комплексних реформ, в основі яких лежать демократичні цінності та соціальна справедливість.

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до ЄС, що є важливим напрямом української зовнішньої політики. Зауважимо, що саме поняття “*acquis communautaire (acquis)*”, зазначене у Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, розглядається як правова система ЄС, яка містить акти

законодавства, ухвалені в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. Джерелами *acquis communautaire* є: первинне законодавство, яке містить Договір про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 р., Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії 1957 р. з наступними змінами, внесеними Мaastrichtським договором, Договір про утворення Європейського Союзу 1992 р., Амстердамським договором 1997 р. та Ніщцьким договором 2001 р., а також актами про приєднання; Договір про Європейський Союз 1992 р.; Договір про злиття 1965 р.; акти про приєднання нових держав-членів; вторинне законодавство, яке складається з: директиви, регламенту, рішення, рекомендації або висновку, джерела права у формі міжнародної угоди, загального принципу права Європейського співтовариства, рішення Європейського суду; спільної стратегії у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, як це визначено ст. 13 Договору про Європейський Союз; спільних дій у межах спільної зовнішньої політики та політики безпеки; спільної позиції у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки; рамкового рішення

щодо гармонізації законодавства в контексті положень Договору про Європейський Союз про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах; загальне положення або принцип у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки тощо.

Інтеграційні прагнення повинні стосуватися всіх сфер суспільного життя — від культурно-освітньої до правоохоронної та правотворчої діяльності, а гармонізація вітчизняного законодавства як регулятора суспільних відносин із відповідним європейським нормативно-правовим масивом взагалі повинна набути надзвичайного значення. Зазначене зумовлює необхідність моніторингу інформаційного законодавства й приведення його у відповідність до нових соціально-економічних, політико-правових та інформаційних реалій. Реформування інформаційного права в Україні здійснюється в умовах динамічного й інтенсивного процесу інформатизації суспільних відносин, активізації інформаційної функції держави, розвитку правових інститутів інформаційного суспільства. Стрімкий розвиток інформаційних правовідносин, поєднаний з імплементацією людиноцентристської концепції, уможливив нові оцінки ролі інформаційного суспільства в майбутній розбудові громадянського суспільства в Україні. У цьому контексті слід відмітити, що реформаційні процеси, які спрямовані у тому числі і на адаптацію вітчизняного законодавства до європейських зразків, є характерними для більшості галузей публічного адміністрування. Певним чином реформаційні процеси торкаються й інформаційного законодавства. Зокрема, наголосимо на активній законотворчій роботі щодо змін та доповнень до Закону України “Про інформацію”, прийняття Законів України “Про доступ до публічної інформації”, “Про засади державної мовної політики”, активізації дискусії щодо необхідності систематизації інформаційного законодавства. Водночас на сьогодні практика застосування інформаційного законодавства розкрила його недосконалість, застарілість, оголила труднощі у правозастосуванні через розпорошеність його норм.

Окремі аспекти проблематики інформаційного суспільства так чи інакше досліджено в наукових працях таких вітчизняних учених, як І. В. Арістова, В. Ю. Баскаков, К. А. Гуцал, М. В. Гуцалюк, М. І. Дімчогло, В. А. Залізник, Р. А. Калюжний, І. А. Кисарець, О. В. Копан, Б. А. Кормич, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов, Є. А. Макаренко, Ю. Є. Максименко, П. Є. Матвієнко, Г. П. Несвіт, Н. Б. Новицька, О. В. Олійник, К. Г. Татарнікова, К. П. Череповський, Я. Швець, Т. А. Шевцова та ін.

Однак питання стосовно правових засад розвитку інформаційного суспільства в Україні досі не стало відокремленим цілісним об'єктом наукових досліджень, адже у працях багатьох авторів вивчалися лише окремі інститути інформаційного суспільства або поверхово вивчалися деякі особливості розвитку окремих його складових. Хоча це певним чином має вагоме науково-прикладне значення, але не сприяє підвищенню ефективності правового регулювання суспільних відносин у сфері розвитку інформаційних відносин в Україні як цілісного системного об'єкта наукових розробок. Таким чином, одним із актуальних напрямів сучасних досліджень є дослідження правових засад розвитку інформаційного суспільства як цілісної наукової проблеми.

Інформаційне суспільство розвивається надзвичайно швидкими темпами. Якщо нещодавно дослідники вивчали різноманітні теорії походження інформаційного суспільства, точилися дискусії щодо доцільності введення до наукового обігу цього поняття, називаючи його і постіндустріальним, і кібернетичним, і мережевим, і інформаціональним, то нині вже ні в кого не викликає сумніву той факт, що інформаційне суспільство як таке вже відбулося, незалежно від факту визнання його окремими науковцями чи політиками. Наразі постає інше дослідницьке завдання: визначення правових засад його розвитку саме як системи, упорядкування інформаційної функції держави і введення інформаційних відносин до єдиного механізму правового регулювання в межах реалізації державної інформаційної політики. Одним із дієвих механізмів на цьому

шляху вбачається систематизація інформаційного законодавства.

Необхідно зазначити, що в основоположних документах державних органів інформаційне суспільство визначають як “орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на формування інноваційної моделі розвитку високотехнологічне суспільство, в якому кожен громадянин має можливість створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними, щоб дати змогу кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал для забезпечення особистого і суспільного розвитку та підвищення якості життя” [1]. Процеси “інформатизації” не залишають за межами свого впливу жодну зі сфер суспільної активності: від побутових до міжнародних [2].

Комісія Європейського Союзу дала визначення поняття інформаційного суспільства в 1993 р.: “інформаційне суспільство — це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв’язку” [3].

З плином більше ніж двох десятиліть визначення поняття коригується: “суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних та комунікаційних технологій; суспільство знання, тобто суспільство, в якому головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню оперувати нею; глобальне суспільство, в якому обмін інформацією не матиме ані часових, ані просторових, ані політичних меж; яке, з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з другого — відкриває кожному суспільству нові можливості для самоідентифікації” [4]. Набуває розвитку така система знань, як інформаціологія [5], що є динамічною системою знань про інформаційне суспільство з багатоальтернативними перспективами розвитку. Щодо особливостей інформаційного суспільства, то І. С. Мелюхін зазначає: “Інформаційне суспільство відріз-

няється від суспільства, у якому домінують традиційна промисловість і сфера послуг, тим, що інформація, знання, інформаційні послуги і всі галузі, що пов’язані з їх виробництвом (телекомунікаційні, комп’ютерні, телевізійні), зростають більш швидкими темпами, виступають джерелом нових робочих місць, стають домінуючими в економічному розвитку...” [6].

Вартою уваги є ідея, що “інформаційне суспільство — це громадянське суспільство з розвинутим інформаційним виробництвом і високим рівнем інформаційно-правової культури, в якому ефективність діяльності людей забезпечується розмаїттям послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях та технологіях зв’язку”, представлена І. В. Арістовою [7]. Ключовими компонентами громадянського суспільства є те, що такі відносини ґрунтуються на засадах демократії і права. Цим додатково підтверджується наша впевненість у правильності обраного нами напряму дослідження правового контексту проблеми розвитку інформаційного суспільства. Побудова громадянського суспільства є метою суспільного розвитку, засобом всебічного забезпечення інтересів, прав та свобод людини і громадянина. Співвіднесення інформаційного (надалі І. В. Арістова надає перевагу терміну “суспільство знань”) та громадянського суспільства знаходить своє відображення і в подальших публікаціях цієї дослідниці. Натомість існує переконання, що вважати інформаційне суспільство громадянським за таких умов історичного розвитку та значної нерегульованості інформаційних відносин, переважання інформаційних загроз над державними механізмами захисту інформаційних прав і свобод людини та громадянина є передчасним. Необхідно говорити про те, що формування громадянського суспільства виступає головним, але не єдиним завданням інформаційного суспільства.

У своїй праці К. А. Гуцал зазначає: “інформаційне суспільство — це суспільство, у якому вирішальну роль виконує придбання, опрацювання, зберігання, передавання, розповсюдження, використання інформації та знань, зокрема, за допомогою інтерактивної

взаємодії і технічних можливостей, що постійно вдосконалюються. Інформаційне суспільство має власну концепцію розвитку, яке висуває на перший план нову галузь — інформаційну індустрію, пов'язану із виробником інформаційних технологій, методів та технологій виробництва знань, найважливішими складовими яких стають усі види інформаційних технологій, особливо телекомунікацій у період глобалізації” [8].

Таким чином, науковці сходяться на думці, що інформаційне суспільство відрізняється залученням більшої частини суспільства до потужних технологічних можливостей інформаційних ресурсів, що радикально посилює і прискорює обмін інформацією між суб'єктами та їх взаємовплив, а відтак призводить до необхідності розширення і уточнення змісту інформаційних правовідносин, тобто формування оновленого інформаційно-правового законодавства в зазначеній сфері, а також актуалізує важливість та необхідність розбудови методології дослідження цього феномену.

Література

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування

в Україні” від 13 грудня 2010 р. № 2250-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>

2. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. Інформація, ідеологія та утопія / Д. Лайон // Сучасна зарубіжна соц. філос. — К., 1996. — С. 362–380.

3. White Paper on growth, competitiveness and employment — the challenge and ways forward into 21st century // European Commission, Belgium, 1993. — 54 p.

4. Building the European Information society for us all: Final policy report of the high — level expert group, April 1997 // European Commission. Directorate — General for employment, industrial relation and social affairs. Unit V/B/4. — Brussels, manuscript completed in April 1997.

5. Доктрина информациологического развития человечества в XXI веке (Одобрена и принята на Всемирном Информациологическом Форуме (ВИФ-2000), Москва, 24 ноября 2000 г. под эгидой ООН и Всемирного Информациологического Парламента // Междунар. право. — М., 2001. — С. 400–424.

6. Мелюхин И. С. Принципы формирования основ информационного общества в России / И. С. Мелюхин // Законодательство и практика средств массовой информации. — 1997. — № 10. — С. 1–4.

7. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ: організаційно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 “Теорія управління, адміністративне право і процес, фінансове право”. — Х., 2002. — 477 с.

8. Гуцал К. А. Концепція розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізації / К. А. Гуцал // Держава та регіони. — 2010. — № 4. — С. 89–91.

Наведено систематичний огляд еволюції визначень поняття “інформаційне суспільство” у працях дослідників та в нормативно-правових актах, що регулюють відносини в інформаційному суспільстві, у тому числі міжнародне інформаційне законодавство. Доведено важливість та необхідність розбудови методології дослідження цього суспільного явища.

An overview of systematic evolution definitions of “information society” in the work of researchers and legal acts regulating relations in the information society, including international chsli information legislation is given. The importance and the need to develop research methodology of this social phenomenon is proved.

Приведен систематический обзор эволюции определений понятия “информационное общество” в трудах исследователей и в нормативно-правовых актах, регулирующих отношения в информационном обществе, в том числе международное информационное законодательство. Доказана важность и необходимость развития методологии исследования данного общественного явления.

Надійшла 1 червня 2016 р.

ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ СУСПІЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ У ПОЛЬЩІ, ПЕРСПЕКТИВА МАЙБУТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 50(3), с. 100–103

Проаналізована політико-правова площина нещодавніх змін законодавства Польщі у питанні функціонування суспільного мовлення дає підстави для моделювання можливих наслідків цих рішень.

У попередніх дослідженнях автор вже звертався до питання становлення інституту суспільного телебачення і радіомовлення (далі – суспільне мовлення) Польщі [1, 42–46], але тоді дослідження стосувалося виключно змін правової площини, і не стосувалося змін, які відбулися у грудні 2015 р. з приходом до влади політичної сили “Право і справедливість”. Продовжимо започатковану роботу і проаналізуємо політико-правову площину нещодавніх змін законодавства Польщі у питанні функціонування суспільного мовлення та розглянемо можливі наслідки цих рішень не тільки у контексті медіаринку Польщі, а й у контексті медіаринку Європи.

Проблемами становлення і трансформацій суспільного мовлення у Польщі та Європі займався безліч дослідників: І. Банджері, П. Белявський, Т. Бернс, Б. Боровик, А. Брігс, М. Гмерк, Р. Енгельман, Д. Мак-Квейн, С. Мак-Кейб, В. Маньян Білладо, Р. М. Пеппер, К. Сайн, К. Сеневіранте, К. Якубович. Їхні фундаментальні дослідження стосувалися здебільшого загальних питань організації і функціонування суспільного мовлення, ситуації минулого. Досліджень, у яких аналізувався б Закон Польщі “Про внесення змін до закону про телебачення і радіомовлення”, ухвалений 30.12.2015 р., знайти не вдалося.

Проаналізуємо еволюцію інституту суспільного мовлення у контексті нещодавніх політико-правових змін у Польщі, передбачимо можливий сценарій подальших трансформацій за умов переосмислення ролі і місця інституту суспільного мовлення на медіаринку.

У своїй попередній статті “Місія суспільного телебачення і радіомовлення у національному законодавстві України та Польщі” автор вже описав певні події історії становлення у Польщі інституту суспільного мовлення. Зважаючи на це, лише стисло опишемо ситуацію до 2015 р.

Появу у правовому полі Польщі інституту суспільного мовлення ознаменував 1993 рік – рік публікації і введення в дію Закону Польщі “Про телебачення і радіомовлення”, ухваленого у грудні 1992 р. [2]. Цей закон пізніше було змінено у зв’язку з необхідністю визначення місії суспільного мовлення, що є стандартним для країн ЄС [1, 42–46]. Надалі політико-правова площина була більш-менш стабільною у цьому питанні, оскільки тривав 8-річний період правління “Громадянської платформи” (Platforma Obywatelska, далі – ПО) – партії, що об’єднує представників християнської демократії, консервативного лібералізму, соціал-лібералізму і користується підтримкою комерційних ЗМІ. Зміни при-

йшли разом з виборами у 2015 р.: Президентом Польщі обрали Анджея Дуду, який до обрання на посаду був представником політичної партії “Право і справедливість” (Prawo i Sprawiedliwość, далі — PIS). Пізніше, на парламентських виборах 2015 р., ця партія здобула парламентську більшість і сформувала Уряд. Проблемою, з якою на своєму шляху зіткнулася ця політична сила, було несприйняття та критика діяльності партії комерційними ЗМІ, представники PIS навіть звинувачували деякі приватні ЗМІ в упередженому ставленні до їхньої політичної сили.

Не маючи права голосу, PIS пішла на цілком зрозумілий і логічний крок — ухвалила 30 грудня 2015 р. Закон Польщі “Про внесення змін до закону про телебачення і радіомовлення” [3], що вирішував кадрові питання та забезпечення права голосу на каналах суспільного мовлення.

Відповідно до ст. 2 Закону Польщі “Про внесення змін до закону про телебачення і радіомовлення” з дня набрання чинності цього Закону скорочуються каденції, також скасовуються мандати нині діючих членів правління і рад наглядових спілок акціонерних товариств “Акціонерне товариство — Телебачення польське” і “Акціонерне товариство — Польське Радіо” [Там само]. Крім цього, у Законі наявні ще деякі положення, що гарантують прихід до керівництва Польським Радіо і Польським Телебаченням представників нової політсили, — внесені зміни до порядку призначення членів наглядової ради згаданих акціонерних товариств, тепер їх, як зрештою і керівників правління організацій, призначатиме Міністр фінансів. Законом скоротили повноваження Національної комісії з питань телебачення і радіомовлення Польщі в питаннях, що стосуються суспільного мовлення [Там само].

З пояснювальної записки до проекту Закону Польщі “Про внесення змін до закону про телебачення і радіомовлення” впливає, що цей Закон є лише першим кроком у реформі інституту суспільного мовлення. Правляча партія хоче трансформувати суспільне мовлення у національне [4, 5].

Дії нової правлячої партії щодо ухвалення Закону “Про внесення змін до закону про телебачення і радіомовлення” у приватних медіа називають “замахом на демократію” [5]. Правляча партія називає свої дії конституційними, а норми зміни — проєвропейськими. Утримаємося від критичних оцінок і спробуємо глибше проаналізувати причини такого рішення PIS.

Згадаємо про вже зазначене — партія PIS, яка не користується прихильністю приватних медіа, мала знайти “рупор” для проведення власної інформаційної політики.

Якщо розглянути контекст прийнятого рішення, стає зрозумілим, що крім політичної площини мотивів змін законодавства є ще й системна проблема, характерна для європейської моделі медіаринку. Річ у тому, що нинішній ринок асиметричний і від такої ситуації виграють приватні мовники. На медіаринку є два типи гравців: перший — приватні мовники, які відстоюють інтереси власника і нав’язують глядачам, слухачам свою наратію, їх більшість; другий тип — публічні (суспільні мовники), які мають задовольняти потреби якнайширшої аудиторії, кожної людини, національних меншин, їх меншість і вони зазвичай не конкурують з приватними мовниками у питанні нав’язування наратії, а лише наймаються пристосувати свій контент до вимог якнайширшої аудиторії. Така ситуація щодо асиметричності ринку створює значну перевагу для комерційних ЗМІ, які виграють у суспільних (публічних) не тільки якісно, а й кількісно. Наведена теоретична конструкція медіаринку не передбачає мовника, який би представляв інтереси держави. На практиці таким гравцем, звісно, виступає суспільне мовлення, проте, керуючись пріоритетом задоволення інтересів кожного — різних гравців (держави, нацменшин, кожного громадянина), суспільні мовники часто взагалі втрачають будь-яку можливість до вироблення повноцінної наратії, адже, турбуючись про безсторонність і об’єктивність — базові принципи концепції суспільного мовлення, на практиці бажання “бути корисним кожному” часто перетворює суспільного

мовника у пасивного демонстратора програм розважального змісту. Наведене вказує на те, що в умовах асиметричного медіаринку концепція суспільних ЗМІ існує тільки на рівні ідеї, прагнення, але не більше. В реальності ж неозброєним оком видно, що суспільне мовлення — сурогат, що має задовольнити інтереси держави, суспільства, національних меншин, кожного громадянина. За таких умов створення окремо державного мовлення і окремо суспільного мовлення видається цілком доречною перспективою. Передбачаємо, що виокремлення цих двох видів мовлення не тільки зменшить асиметрію медіаринку і сприятиме конкуренції інформації, а й відокремить інформаційну політику держави від задоволення потреб кожної людини, чим вивільнить суспільного мовника з тенет задоволення потреб сторін, які часто конкурують між собою.

Тому таким важливим є крок PIS. Політична партія своїм кадровим законом не тільки змінила керівництво суспільного мовника Польщі, призначеного за часів правління РО, а й показала, що положення Закону Польщі “Про телебачення і радіомовлення”, в яких декларується незалежність інституту суспільного мовлення, не працюють на практиці.

У світлі викладеного можна передбачити, що суспільне мовлення має пройти етап переродження і повернутися до тих цінностей, які зробили його світовим трендом та демократичним стандартом. Нагадаємо, що суспільне мовлення зароджувалося на локальному рівні — у США, наприклад, в університетах і школах з’являлися радіостанції, які обслуговували інтереси малих цільових груп. Вдалим прикладом моделі суспільного мовлення є створювані в Африці радіоточки, що транслювали шкільні уроки, щоб навчати дітей, які фізично не могли брати участь у заняттях через велику відстань до школи. Ці моделі вказують на “гуманну” природу суспільного мовлення (що виникали на локальному рівні), яка часто не відповідає інтересам політичних еліт. Саме тому перспектива для трансформації медіаринку існує, і у випадку Польщі вона

може бути оцінена як крок назад для того, щоб зробити два кроки вперед. Розглядаючи суспільне мовлення на національному рівні, зауважимо, що його мета — служіння людині та її розвитку — буде актуальною завжди [6, 81]. Серед основних завдань в умовах формування нового типу медіаринку, на думку автора, мають виступати: прояснення і створення програм для формування у людини системи орієнтації у світі; освіта за допомогою програм розважального змісту; розвіювання міфів, створених приватними та державними ЗМІ; створення безпечного для дітей контенту. Безперечно, запропоновані трансформації можливі за умови їх реалізації певною політичною силою в одній із країн Східної Європи. Проте лише у межах запропонованої у дослідженні моделі організації медіаринку (де гравцями будуть комерційні, суспільні та державні мовники) можливе існування інституту суспільного мовлення на національному рівні, який функціонуватиме відповідно до концепції суспільного мовлення не тільки на папері, а й на практиці. Нині існуючі моделі через наявну в них реалізацію суспільним мовником інтересу держави недоречно порівнювати з тим “гуманно” зорієнтованим суспільним мовленням, яке існувало на локальному рівні (приклади наведено вище). Не є винятком і “найкращий”, на думку багатьох, суспільний мовник Великобританії Бі-Бі-Сі, який хоча і створює справді важливі для кожної людини програми і реалізовує своєю діяльністю просвітницькі цілі, є чимало нарікань і до нього, адже ні для кого не секрет, що Бі-Бі-Сі утримується від критики Уряду Великобританії.

Отже, зауважимо, що події зі зміною політичних еліт у Польщі, що спричинили зміни у питанні існування суспільного мовлення Польщі, стали каталізатором до рефлексії автора, яка дала змогу обґрунтувати не тільки недоліки асиметричної організації медіаринку, а й недоліки функціонування гібридної моделі суспільного мовлення, що нині є загальноєвропейським трендом. Звісно, втілення в життя запропонованої автором трансформації моделі медіаринку

в таку, де суспільне мовлення відділено від державної інформаційної політики у зв'язку з появою нового гравця ринку — державного мовлення, потребує не тільки розроблення змін до законодавства та вирішення питань фінансування, а й пошуку політичної сили, яка б підтримала такі ініціативи. Водночас не викликає сумніву, що інститут суспільного мовлення у процесі своєї еволюції від локального рівня до національного ще не пройшов усіх етапів розвитку, але й надалі залишається привабливою для реалізації концепцією. Відтак слід очікувати на переродження суспільного мовлення і його кристалізацію в межах нового медіаринку.

Література

1. Іванов Д. В. Місія суспільного телебачення і радіомовлення у національному законодавстві України та

Польщі / Д. В. Іванов // Наук. пр. МАУП. — 2015. — Вип. 47 (4). — Київ: МАУП, 2015. — С. 42–46.

2. О radiofonii i telewizji: Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. (Dz.U. 1993 r. Nr 7, poz. 34., z późn. zm.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19930070034>

3. О zmianie ustawy o radiofonii i telewizji: Ustawa z dnia 30 grudnia 2015 r. (Dz.U. 2016 poz. 25) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20160000025>

4. Druk nr 158 Warszawa: projekt ustawy "О zmianie ustawy o radiofonii i telewizji", 28 grudnia 2015 r., Sejm Rzeczypospolitej Polskiej VIII kadencja [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/51186D6A21F3E825C1257F2A003D133C/%24File/158.pdf>

5. Wszolek G. Zamach na demokrację w mediach już był // niezalezna.pl / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://niezalezna.pl/74583-zamach-na-demokracje-w-mediach-juz-byl>

6. Іванов Д. В. Суспільне мовлення: поняття та призначення для людини, суспільства, демократії / Д. В. Іванов // Європ. перспективи. — 2013. — № 4. — С. 79–83.

Проаналізовано виникнення та становлення інституту суспільного телебачення і радіомовлення Польщі, наведено аргументи щодо політико-правової сторони його подальших трансформацій, докази того, що нинішня організація медіаринку Європи потребує змін, та вказується місце суспільного мовлення у новій системі.

The article analyzes the emergence and formation of public service broadcasting in Poland, the arguments concerning the political and legal aspects of its future transformation, argue that the current organization of the media market in Europe needs to change and specify the place of public service broadcasting in the new system.

Осуществлен анализ возникновения и становления института общественного телевидения и радиовещания Польши, приведены аргументы относительно политико-правовой стороны его дальнейших трансформаций, доводы того, что нынешняя организация медиарынка Европы требует изменений, и указывается место общественного вещания в новой системе.

Надійшла 17 березня 2016 р.

О. В. ЛЯШЕНКО

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

АКЦЕСОРНІСТЬ ПОРУКИ ЗА РИМСЬКИМ ПРАВОМ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 50(3), с. 104–109

У контексті аналізу акцесорності, солідарної та субсидіарної відповідальності за договором поруки, на базі римського права та наукових досліджень поруки, досліджуються відносини, які виникають за договором поруки. Висловлено загальний погляд на проблематику і зроблено висновок про співвідношення договору поруки в римському праві та чинної моделі договору поруки за українським законодавством.

Римські закони поєднують у собі переваги, що складають досконалість законодавства: узгодження зі здоровими поняттями розуму про право і з правилами чистої моральності, навчаючись їм можна зробитися і правосудними, і добрими [14, 16].

Завдяки старанням Наполеона Бонапарта, через “Кодекс Наполеона” 1804 р., відбулося проникнення загального римського права в сучасні кодифікації, які всі без винятку походять від цього Кодексу: Австрійський (1811 р.), Іспанський (1889 р.), Японський (1898 р.), Німецький (1900 р.), Швейцарський кодекси (1911 р.). Італійський цивільний кодекс 1865 р. став значною мірою повторенням “Кодексу Наполеона” і тому цілком надихався традиціями романістики. Італійський цивільний кодекс 1942 р. у багатьох моментах з переконливістю виявляє підкреслену спадкоємність від класичного римського права [12, 41].

Дослідимо акцесорну відповідальність за договором поруки в римському праві та його вплив на сучасну конструкцію договору поруки в цивільному праві України.

Детально проаналізуємо наукові праці вчених, які стосуються найбільш значущих із точки зору юриспруденції періодів розвитку юридичної думки. Однією з найважливіших у юридичному розумінні епох, без сумніву, є римське право, оскільки значна частина пра-

вових інститутів бере свій початок із юридичних конструкцій Стародавнього Риму [11, 28].

Визначення зобов'язання бере свій початок в Інституціях Юстиніана і після століть залишається непорушним [15, 349]: *Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur aticuius solvendae rei secundum nostrae civitas iura* (I.3.13.pr.) (Зобов'язання — це правові кайдани, через які ми пов'язані необхідністю що-небудь виконати у згоді з правом нашої держави) [7, 264; 5, 428].

Як суб'єкти будь-якого зобов'язання, звичайно, виступали дві особи, які були чітко визначені: один — кредитор (*creditor*), інший — боржник (*debitor*). Крім того, існували зобов'язання з невизначеним, але визначаємим суб'єктом: це були “блукаючі” зобов'язання і так звані *obligationes propter rem*, були і зобов'язання з безліччю діючих або пасивних суб'єктів (учасників). Визначимо їх як так звані “часткові”, “кумулятивні” і “солідарні” зобов'язання. “Блукаючі” зобов'язання (із спочатку невизначеним суб'єктом) становлять особливу модель римського права; як приклад, можна вдатися до дивної теорії легата з зобов'язальним ефектом (наприклад, *per damnationem*) на користь найближчого родича, який був зобов'язаний першим йти за труною небіжчика (*de cuius: qui ex cognatis meis primus ad funus meum venerit*) [15, 353].

За римським правом, для встановлення дійсного зобов'язання, взагалі недостатньо було простої угоди осіб, повинна була бути тільки встановлена форма договору, завдяки якій виникало зобов'язання і мало повну юридичну силу. Такою формою в римському праві, з давніх часів, була стипуляція [1, 10–11].

Найчастіше стипуляція застосовувалась для оформлення поруки — найпоширенішої форми забезпечення зобов'язань [9, 384].

Порука стала загальним способом забезпечення і зміцнення взагалі усіх зобов'язань і договорів [8, 314–315].

Правові наслідки порушення зобов'язань, забезпечених порукою, поділяються на солідарні та субсидіарні (додаткові) (ст. 554 Цивільного кодексу України [16]).

Порука не має сенсу без головного боргу, який зумовлює її виникнення. Поручитель приймає на себе повинність головного боржника, отже, коли немає такого боргу, то і немає боргу поручителя, він бажає відповідати лише за те, що повинен головний боржник [8, 86].

Звичайно, поручитель приймає на себе вже існуюче головне (основне) зобов'язання, а останнє — за часом, а отже, передує поруці. Порука у формі *mandatum*'а *qualificatum*, навпаки, не тільки може, а й за своєю природою передує існуванню головного боргу, але все-таки і вона є інтерцесією і як така передбачає існування головного боргу. Однак щодо інших видів поруки римське право позитивно визнає можливість поруки за головний борг, перш ніж він справді буде існувати. Коли немає головного боргу, то і немає поруки. Така порука є порукою, укладеною під суспенсивною, відкладальною умовою [8, 96–98].

Акцептиляція належить до способів припинення зобов'язань, тому акцептиляція між кредитором і головним боржником звільняє й поручителя, але, з іншого боку, акцептиляція кредитора з поручителем однаковою мірою знищує й головне зобов'язання [8, 99].

Застосовуючи це положення до поруки під (відкладальною) умовою існування головного боргу, яке передбачається у будь-якій поруці, можна дійти висновку, що порука не

може виникнути, якщо головне зобов'язання ніколи не здійсниться (не виникне, не настане). Якщо ж воно виникає, порука вважається дійсною не з останнього моменту, а з моменту свого укладення, інакше кажучи, виникнення поруки не вимагає одночасного існування основного боргу, а лише існування його коли-небудь [8, 99–100].

О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов визначають договір поруки як допоміжний договір, який існував паралельно з основним доти, доки існував основний. Якщо основне зобов'язання припинялося, припинялася і порука, яка мала забезпечити виконання основного зобов'язання [9, 384].

Поруці передували дві угоди: основний контракт і угода боржника з поручителем щодо прийняття на себе додаткової відповідальності [Там само].

К. Бернштейн цитує Гая (III 123): *Fidei-jussoris obligatio accessio est principalis obligationis* (Зобов'язання поручителя повинно вважатися додатковим до головного зобов'язку) [1, 289].

У всякому разі порука є тільки побічним, додатковим зобов'язанням, і цим пояснюються відомі, досить значні її особливості [Там само].

Без головного зобов'язку не може бути поруки. Звідси римляни виводили, що зобов'язок поручителя має розповсюджуватися на той самий предмет, як і головний зобов'язок. Порука, що поширює свою дію на інший предмет, була б, на думку римлян, порукою за іншим зобов'язанням. Тому існуюче основне зобов'язання було б без поруки, порука була б без основного зобов'язання, внаслідок чого вона не мала б юридичної сили [Там само].

Вид поруки, що отримав у римському праві назву *adpromissions*, став додатковою стипуляцією на стороні боржника.

В юстиніанівський період було введено та встановлено субсидіарну, тобто додаткову відповідальність поручителя перед кредитором, сутність якої полягала у попередньому зверненні з вимогою до боржника, і лише після невиконання останнім взятого зобов'язання кредитор мав звертати-

ся до поручителя з тією самою вимогою [2, 135–136].

Таким чином, на відміну від класичного періоду, коли кредитор був наділений правом вибору: до кого йому звернутися спочатку — чи до боржника, чи до поручителя, Юстиніаном було введено стадійність — спочатку звернення до основного боржника, а в разі неможливості виконання, встановлення факту неплатоспроможності основного боржника лише тоді мав право звернутися до поручителя, в іншому випадку поручитель не ніс ніякої відповідальності. Саме з цього часу і було розмежовано акцесорну відповідальність поручителя від субсидіарної відповідальності [9, 384–385].

Хоча поручитель слідує за боржником, але початкове право поруки у римлян допускало з боку поручителя заперечення тому, що кредитор повинен вимагати задоволення від самого боржника. Ця строгість була пом'якшена при Юстиніані введенням для поручителя пільги, цілком згідною з сутністю поручительства. Через ці пільги (*beneficium ordinis s. excussionis*, *benef. de discussion*) кредитор, перш ніж звернутися до поручителя, повинен був звернутися безпосередньо спочатку до боржника [10, 1417].

За Римським правом кредитор мав необмежене право вибору між зверненням стягнення на головного боржника, або ж прямо на поручителя. Тільки Імператор Юстиніан в 4-й Новелі змінив цей загальний за Пандектовим правом порядок речей, надав поручителю так званий *beneficium excussionis* або *ordinis*, тобто право вимоги, щоб стягнення було звернене передусім на головного боржника, і лише у випадку неможливості отримання повного або часткового задоволення від останнього — на нього, поручителя. Отже, ця 4-та Новела вперше ввела в римський інститут поруки субсидіарність. Раніше вже існувала в Римському праві особлива форма поруки з такою субсидіарною відповідальністю, визначеною не законом, а добровільною угодою сторін, — так звана *fidejussio indemnitas*. Внаслідок цього поручитель зобов'язався відповідати лише за те, що кредитор не отримає від самого боржника, отже, лише субсидіарно,

оскільки кредитор міг звернути стягнення на поручителя тільки при неотриманні задоволення (повного чи часткового) від головного боржника [8, 104–106; 6, 201; 7, 395; 4, 204].

Юстиніанівська реформа стосовно погашення зобов'язання за наявності кількох сукупних боржників (пасивної сукупності) ввела істотні зміни: *In duobus reis promittendi constituimus, ex unius rei electione praeiudicium creditori adversus alium fieri non concedentes, sed remanere ipsi creditori actiones integras, donec per omnia ei satisfiat* (C.8.40.28) (538 р. н. е.) — За наявності двох сукупних [солідарних] боржників ми постановляємо, щоб вибір одного боржника [для пред'явлення до нього позову] не перекривав прав кредитора стосовно іншого боржника, але щоб право кредитора на позов залишався за кредитором надалі до повного задоволення [7, 280–281].

Таким чином, щодо пасивної солідарності, то зобов'язання за реформою Юстиніана припинялося не через поглинаючий (консумуючий) вплив пред'явлення позову, а через фактичне задоволення (*solutio*) [7, 281].

Загальними засадами цивільного законодавства, як закріплено у пп. 6 п. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України, є справедливість, добросовісність та розумність [16]. Очевидно, саме ці засади повинні стати основою будь-яких правовідносин, а особливо при визначенні, формулюванні умов правочинів між фізичними, юридичними особами, зокрема в цивільному обороті.

Цивільним правом встановлена презумпція добросовісності та розумності. Так, згідно з п. 5 ст. 12 Цивільного кодексу України, якщо законом встановлені правові наслідки недобросовісного або нерозумного здійснення особою свого права, вважається, що поведінка особи є добросовісною та розумною, якщо інше не встановлено судом [Там само].

Щодо правочинів, бо саме з них виникає зобов'язання її учасника, то у п. 3 ст. 509 Цивільного кодексу України визначено, що будь-яке зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості [Там само].

З урахуванням положень п. 2 ст. 1 Цивільного кодексу України відносини також повинні бути засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників [16].

Проведений аналіз генезису договору поруки дає всі підстави приєднатися до вчених, що досліджували це питання. З проаналізованих наукових праць порука — це договірні обов'язки, сторонами за яким виступали кредитор та додатково залучений поручитель, який мав відповідати разом з основним боржником. Договір поруки — це додатковий (акцесорний) договір, якому передуює виникнення основного боргу, який саме і забезпечується порукою третьої особи. Римському праву були відомі як солідарна, так і субсидарна (додаткова) відповідальність поручителя.

Стосовно сучасного стану законодавства, то слід констатувати, що відбулася рецепція положень інституту поруки римського права у законодавство України, яке знайшло своє відображення, зокрема, у Цивільному кодексі України, по-перше, стосовно солідарності зобов'язань, солідарних вимог кредитора і солідарних обов'язків боржників відповідно до ст. 541–543 [Там само]. Цивільний кодекс України (ст. 544) також передбачає і регресні вимоги, якими наділений співборжник, що виконав солідарне зобов'язання, та письмове підтвердження виконання зобов'язання. По-друге, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено додаткову (субсидарну) відповідальність поручителя (ст. 554 Цивільного кодексу України), хоча в римському праві за умовчанням була встановлена субсидарна відповідальність [Там само].

Однак сучасне правозастосування деяких положень цивільного законодавства, зокрема інституту поруки, нагадує слова П. І. Стучки — радянська революція відкинула усі закони загалом і воліла прогалини заповнити революційною правосвідомістю [13, 211]. Так і нині правозастосування в судах здійснюється практично без урахування інтересів (стану справ тощо) позичальників, поручителів,

що є порушенням положень п. 6 ст. 3 та п. 3 ст. 509 Цивільного кодексу України [16].

Чинне законодавство України з урахуванням положень ст. 3, 6 Цивільного кодексу України передбачає, що як і застава, так і порука можуть забезпечувати дійсне зобов'язання, а з урахуванням положень ст. 3, 6 Цивільного кодексу України можливе укладення договору поруки за відкладальною умовою, тобто коли основне зобов'язання ще не виникло і на час укладення договору неможливо встановити і визначити основне зобов'язання [Там само]. Наприклад, коли видачі кредитних коштів передуює підписання договорів кредитного та інших забезпечувальних договорів.

Римському праву було відомо про суспенсивну, відкладальну умову, яка в сучасному законодавстві України втілилася у ч. 1 ст. 212 Цивільного кодексу України. Так, у сучасному законодавстві дефініція відкладальної умови визначена як відкладальна обставина — коли особи, які вчиняють правочин, мають право обумовити настання або зміну прав та обов'язків обставиною, щодо якої невідомо настане вона чи ні. За своїм правозастосовним змістом “відкладальна умова” і “відкладальна обставина” тотожні.

На сьогодні майже будь-який кредитний договір, а особливо за участю фізичних осіб, не обходиться без договору поруки. Порука широко застосовується саме у відносинах з фінансовими установами під час кредитування фізичних та юридичних осіб.

З настанням фінансової, економічної кризи, зловживання кредиторами своїми правами необхідні зміни у підходах до інституту поруки, який має дієві засоби захисту, передусім інтересів кредитора.

Доречно згадати А. М. Нолькена, який вказував, що порука як юридична угода найвищою мірою обтяжлива для поручителя, повинна викликати захист законодавця про те, щоб нею не був спричинений значний збиток майновим інтересам принаймні тим особам, які, за законодавством, з різних причин потребують особливого заступництва і захисту [8, 263].

Інститут поруки, а особливо права солідарного поручителя, вимагає ретельного аналізу з точки зору убезпечення від зловживань при його застосуванні, навіть більше — безумовного перегляду чинного законодавства для захисту поручителя в договірному зобов'язанні.

Положення ст. 553, 554 Цивільного кодексу України щодо поруки потребують уточнення, і в цьому аспекті слушним було звернутися до витоків інституту поруки — римського права та викласти їх у новій (уточненій) редакції.

Внаслідок проведеного аналізу, з метою захисту прав поручителів від зловживання кредиторами своїми правами, пропонується внести до Цивільного кодексу України такі зміни:

1) встановити за умовчуванням не солідарну, а субсидіарну відповідальність за зобов'язанням (зобов'язаннями) основного боржника;

2) з метою встановлення єдиного підходу та виключення різних правових позицій судами їх зміни з часом — закріпити, що право на звернення до субсидіарного поручителя має підтверджуватися безспірними вимогами до основного боржника на підставі рішення суду, яке набрало чинності.

Література

1. Бернштейн К. Учение о разделительных обязательствах по Римскому праву и новейшим законодательствам / К. Бернштейн. — Санктпетербург: Типография товарищества "Общественная польза", 1871. — 328 с.

2. Борисова В. І. Основи римського приватного права: підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. — Х.: Право, 2008. — 224 с.

3. Гайворонський В. М. Господарське право України: підручник для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / В. М. Гайворонський, В. П. Жушман, Н. В. Пого-

рецька та ін.; за ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жушмана. — Х.: Право, 2005. — 384 с.

4. Дернбург Г. Пандекты Г. Дернбурга / Г. Дернбург. Выпуск третьей русского перевода. Обязательственное право. Третье русское издание. — Москва, 1911. — Т. 2. — 396 с.

5. Дождев Д. В. Римское частное право: учебник для вузов / под ред. члена-корр. РАН, проф. В. С. Нерсисянца. — М.: ИНФРА М-НОРМА, 1996. — 704 с.

6. Новицкий И. Б. Римское право / И. Б. Новицкий. — [7-е изд. стереотип.]. — М., 2002. — 310 с.

7. Новицкий И. Б. Римское частное право [Текст]: учебник / под ред. И. Б. Новицкого и И. С. Перетерского. — М.: ИКД "Зерцало-М", 2012. — 560 с.

8. Нолькен А. Учение о поручительстве по римскому праву и новейшим законодательствам / Сочинение Бар. А. Нолькена. — Санктпетербург: Типография императорской академии наук, 1884. — Т. 1. — 371 с.

9. Підпригора О. А. Римське право: підручник / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов. — [2-ге вид.]. — К.: Юрінком Інтер, 2009. — 528 с.

10. Победоносцев К. П. Курс гражданского права: в 3 т. / К. П. Победоносцев. — СПб.: Синодальная типография, 1896. — 1727 с.

11. Рогач О. Я. Зловживання правом: теоретико-правове дослідження / О. Я. Рогач. — Ужгород: Ліра, 2011. — 368 с.

12. Санфилиппо Ч. Курс римского частного права: учебник / Ч. Санфилиппо; [пер. с итал. И. И. Маханькова]; под общ. ред. Д. В. Дождева. — М.: Норма, 2007. — 464 с.

13. Стучка П. И. Курс советского гражданского права / П. И. Стучка. — [2-е изд.]. — Москва: Изд-во Коммунистической академии, 1928. — 230 с. — Т. 1. Введение в теорию гражданского права.

14. Цветаев Л. Римское Право. Вступительная Лекция Заслуженного профессора Л. Цветаева // Ученые записки Императорского Московского Университета. — 1833. — Октябрь. — № IV. I. Науки. А. 1833. — 16 с.

15. Франчози Дж. Институционный курс римского права / Дж. Франчози; пер. с итал.; отв. ред. Л. Л. Кофанов. — М.: Статут, 2004. — 428 с.

16. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] // ВРУ. Офіційний веб-портал. Цивільний кодекс України. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1443620003787888>

Положення ст. 553, 554 Цивільного кодексу України щодо поруки потребують уточнення. З метою захисту прав поручителів від зловживання кредиторами своїми правами пропонується внести зміни і встановити за умовчуванням субсидіарну відповідальність поручителя. Також

доцільно передбачити, що зверненню до суду з позовом про дострокове стягнення суми за кредитом передує розірвання договору, встановлення неплатоспроможності позичальника — основного боржника у зв'язку з неможливістю виконання рішення суду щодо стягнення з основного боржника суми його боргу.

The provisions of Articles 553, 554 of the Civil Code of Ukraine on bail require clarification. In order to protect guarantors of their rights abuses lenders introducing amendments and establishing the default vicarious liability guarantor is offered. There is reasonable to predict that appeal to the court for early recovery of the loan precedes cancellation of the contract, the establishment of insolvency of the borrower — the principal debtor in connection with impossibility of execution of court decisions regarding the recovery of the principal debtor amount of its debt.

Положения ст. 553, 554 Гражданского кодекса Украины относительно поручительства требуют уточнения. С целью защиты прав поручителей от злоупотребления кредиторами своими правами предлагается внести изменения и установить по умолчанию субсидиарную ответственность поручителя. Также целесообразно предусмотреть, что обращению в суд с иском о досрочном взыскании суммы по кредиту предшествует расторжение договора, установление неплатежеспособности заемщика — основного должника в связи с невозможностью исполнения решения суда о взыскании с основного должника суммы его долга.

Надійшла 27 травня 2016 р.